

Beretning

om

det i Breslau i Septbr. 1845 afholdte tydske
Landmandsmøde,

med nogle indledende Ord om Schlesiens Landbosforhold.

Ligesom de tidligere Forsamlinger, saaledes blev ogsaa den fra 8de til 15de Septbr. i Breslau afholdte 9de Forsamling besøgt af et betydeligt Antal Land- og Forstmænd fra Tydsflands forskjellige Egne og tilgrændsende Lande; hvilket Antal i de sidste Dage steg til 950. I det de tydske Landmandsforsamlinger have constitueret sig som et Vandreselskab, der aarlig vælger sig et nyt Mødested, har man fornemlig havt for Sigt at lære de enkelte Landes Eiendommeligheder i landoeconomisk Henseende at kjende, og udkaarer derfor især de Steder, hvor en eller anden Green af Landvæsenet drives paa en ualmindelig intensiv, eller rationel Maade. Dette er Tilfældet i Schlesien især i 2de Retninger, nemlig Schæferievæsenet og Hørens Dyrkning og videre Bearbejdelse; hvortil endnu i den nærmeste Omgivelse af Breslau, henimod Ohlau, kommer en ikke ubetydelig Krap- og Tobaksavl. Det var derfor en ligesaa passende, som interessant Festsag, der af Bestyrelsen overleveredes ethvert Medlem ved Ankomsten tilligemed Afgangskortet, bestaaende i „Schlesiens oeconomiske Tilstand og Forhold i Aaret 1845,“

fremstillet af Director E. Heinrich, og „skizzeret Fremstilling af de schlesiske Stæserier,“ af J. G. Elsner.

Under den Forudsætning at det vil kunne interessere danske Læsere at vinde en kort Oversigt i landoeconomisk Henseende over en herlig, frugtbar, af danske Rejsende kun sjældent besøgt Provinds af det nordlige Tydskland, der i Klima og Jordbundens Beskaffenhed ikke har saa lidt Liighed med Danmarks bedre Egne især paa Nerne, tillader jeg mig udtogsviis at hidsette nogle almindelige Bemærkninger om Provindsen Schlesien, forinden jeg gaaer over til specielt at omtale det i dens Hovedstad afholdte Landmandsmøde.

Beliggende ved den østlige Grændse af den preussiske Stat og det tydske Toldforbund danner Schlesien, efter Gladerum og Folkemængde, den største af alle den preussiske Stats Provindser, Overgangen fra tydsk til polsk Sprog, Uddannelse og Levemaade. Følgende Oderen's Lob i en Udstrækning af 60 Mile fra N. V. til S. O. er Provindsen Schlesien en trugdannet Dal paa begge Sider af denne Flod, i hvilken ogsaa de fleste af Landets mindre Floder falde. Provindsens Brede udgjor neppe over 20 Mil og adskilles næsten i to lige store Halvdele ved Oderen. Medens Randene af dette store og lange Dalland i Vesten og Syden hæve sig næsten indtil 4 à 5000 Fod over Havfladen og danne Sudeternes og Karpathernes lange Bjergsprog, hvilke adskille Schlesien fra Ungarn, Mähren og Böhmen og i enkelte Grene strække sig dybt ind i Landet, forsvinde for Diet de ligeoverfor liggende Høider, der adskille Schlesien fra Polen, og blive næsten

kun fjendelige ved Flodernes Løb. Derfor er Landet uden Beskyttelse mod de raa Nordens- og Østenvinde, medens de høie Bjergkamme i Syden bryde Foraars- solens varmende Straaler og lade Søndenvindene endog temmelig seent i Aaret kun strømme ind over Sne og Is.

Af disse Forhold fremgaae de strænge, ofte længe vedholdende Vintre, som efter gamle Landmænds Mening først imod Kyndelmisse ere halvt tilende, og derfor gjøre et stort Forraad af Vinterfoder nødvendigt; thi den schlesiske Landmand haaber ikke i Foraaret paa varmt Veirlig, forend de høie Bjerge ere afflædte deres hvide Dragt. Dog elsker Schlesiens sine Bjerge, som han har at takke for det raaere Klima; thi langs med Foden af disse Bjerge har der dannet sig en bred Stribe af den frugtbareste Grund og i Gläzer og Riesengebirgenes smilende Dale byde en Mængde Sundhedsbrønde den Syge Helbredelse, den af Forretningernes Byrde Udmattede Bedersvægelse og Adspredelse, og skareviis fore Dampogene det flade Lands og Hovedstadens Beboere til det smilende Fürstenstein og dets yndige Omgivelser, for i Bjergets renere Luft at glemme Hverdagslivets Sorger.

Dog disse Bjerge, paa hvilke Schlesiens gjerne seer hen med en Art af Stolthed, hvorhen han gjerne fører sine Gæsteverner, glæder ham ikke alene ved yndige Dale og Sundhedsbrønde, men de skjule i deres Skjød foruden mangan værdifuld Steenart, uudsømmelige Lag af Steenful, som ved Skovenes alt

mere og mere tiltagende Udluftninger endnu langt hen i Fremtiden sikker ham det til Arner og Bærstedes uundværlige Brændselmaterial.

Disse Bjergdale vare allerede næsten for eet Aarhundrede siden Sædet for en engang berømt industriel Virksomhed, og i disse for Agerbruget ugunstige Dele af Landet samlede sig en Befolkning af 5, 6 ja 7000 Indvaanere paa een Quadratkil, af hvilke den største Deel som Spindere og Bævere i Værreedsfabricationens blomstrende Tid fandt et noisomt og tarveligt Udfomme, medens nu Concurrencen med Englands Alt beherskende Industrie og dets overveiende Kapital, og den hele moderne Fabrications Gang har bibragt Bævernes og Spindernes saa gavnlige Huusflid uhelbredelige Saar. Iøvrigt har Naturen uddeelt sine Gaver heelt forskjelligt paa begge Sider af Oderen; thi naar den høire Bred i sine obereschlesiske Kredse fremviser rige Lager af Erz og Mineralier, store omfangsrige Skove, og i den fladere Deel af Nederschlesien fiskerige Damme og frugtbare Engstrækninger, blev den kun som Daser enkelte Strøg af frugtbart Agerland til Deel, saaledes at Dyrkningen af Markfrugter, især Hvede, her mindre har sit Hjem end paa den vestlige Oderbred. Derimod var allerede tidlig her Sædet for en fin og fordeelagtig Faareavl, der allerede i de første Decennier af dette Aarhundrede i Delsler og Trebniger Kredsene gav tilfredsstillende Resultater, da de herlige Faaregræsgange meddeelte Ulden en Mildhed og Blødsomhed, som paa mindre heldige Græsgange kun kan opnaaes med stor Møie. Især saalænge Fabricationen

endnu ikke fordrede Uld kun af een Klipping om Aaret, kunde man temmelig ubekymret om Stappeldannelse og Spidsernes Egalitet cultivere den længere, fine Electoral-Uld, som i 2de Klippinger gav $2\frac{1}{2}$ à 3 Centner pr. Hundrede.

Ligeledes blev Høraylen drevet med Held, ikke blot i Trebnigerkredsens frugtbare Dale, men ogsaa paa Delfer, Namslauer og Wartenberger Kredsenes mindre gunstige Marker; ja i den sidste Tid have disse Sidste endog overgaaet den Første, om ikke i Productets Mængde, saa dog i dets Godhed og Behandling, hvad især skyldes Hordyrkningskolen i Simmenau og dens intelligente Besidders (Baron Lüttwig's) Bestræbelser.

I det Hele taget har Jordbunden paa den høire Oberbred en temmelig stærk Blanding af et finfornet, blødt Sand, hist og her kalk- eller mergelholdigt, og kun undtagelsesviis findes større Strækninger af en stærkere, tildeels paa en af Vand uigjennemtrængelig Undergrund, hvilende Leerbund.

Anderledes vise Jordbundsforholdene sig paa den venstre Oberbred. Neppe fremviser Schlesien nogetsteds en større Rigdom i Jordbundens Bestaaffenhed, end i de første Kredse, som Oderen strax ved dens Indtræden gjennemstrømmer, nemlig Leobschütz, Ratibor, Neustadt og tildeels Neissekredsen. Ved en i det Hele taget bakket, næsten bjergig Beliggenhed findes her en meget dyb, mild og muldrig Leerbund, der overalt be- gunstiger Dyrkningen af enhver Sædeart, medens de mellem disse Høie sig henstrækkende Dalstrog danne

de frodigste Enge, og hyppig indeholde 8—10 Fod dybe Tilflemninger af humusrig Mudder, som anvendt paa de nærliggende Høider træder istedetfor Gjødning. Ved Siden af Agerbruget trives i disse frugtbare Egne den ædleste Faareavl paa Godserne Kuchelna, Grabowka, Chrzeliq, Kosnochau o. fl. a.

En lignende Jordbund udstrækker sig videre mod Vest langs hen imod Foden af de Bjerge, der omgive Grevstabet Glag, gennem Kredsene Münsterberg og Frankenstein, hvilken Sidste frembringer en i Schlesien saavel som i Udlandet meget yndet Afart af Hvede (hvid Hvede), der holder sig constant i den derværende kalkholdige og stærke Leerjord, medens den udarter næsten i enhver anden Jordbund. Følge vi endnu den samme Retning længere, smiler os den østlige Straaning af Fürstenstein imøde, og vi træde ind i de Dele af Schweidnitz, Striegau, Zauer og Liegnitzer Kredsene, som Beboerne ikke med Urette kalde „Schlesiens Have.“ Vende vi os herfra atter mod Oberen, svæver Blikket endnu bestandig hen over frugtbare, men mere eensformige Kornmarker i Kredsene Nimptsch, Strehlen, Brieg, Ohlau og Breslau, som, kun lidet afbrudte af Skove, alle glæde sig ved en riig Kornavl. Selv blandt disse dybe, muldrige Leerjorder udmærker sig synlig, endog for den paa Dampvognen forbiilende Reisesendes Blik, Strækningen mellem Breslau og Ohlau, der kaldes „die schwarze Meile,“ og hvor Krap*) og Lo-

*) Indvandrede Klostergeistlige opfordrede efter en i Flandern 1136 stedsfunden Overtømmelse deres Landsmand til at

hafs-*) Dyrkningen alt i Aarhundreder har hjemme. Længere mod N. og V. for Breslau og Piegniß sænke de sachsiske Grændsebjerge sig til et næsten aldeles fladt, af mange Naaletræsskove gennembrudt Terrain, ved hvis vestlige Deel Grünberg med sin, skjønt kun simple, Wiinavl adskiller Schlesien paa den venstre Oberbred fra Mark Brandenburg.

Efter Dieterici **) udgjor Schlesiens Fladerum 741,7¹ □ Mil og beboedes i Aaret 1843 af 2,948,884 Indvaanere, der vel for Tiden saaledes kan antages at være steget til lidt over 3 Millioner, og der vilde følgelig, naar de enkelte Egne vare lige godt befolkede, komme 4048 ***) Mennesker paa □ Milen. Men dette er ingenlunde Tilfældet; thi allerede i Aaret 1838 steg Befolkningens Antal i enkelte Kredse til henimod 7000 (Schweidniß, Piegniß, Reichenbach, Waldenburg), medens den i 2 andre kun lidt oversteeg 2000 og i Oberlausitz kun udgjorde 1614.

---

nedsatte sig i Schlesien. Disse bragte Frugt-, Wiin- og Krapdyrkningen til Schlesien. Disse Kolonister have tildeels beholdt deres Forrettigheder indtil den nyeste Tid og endnu forekommer Benævnelsen „flämische Hufe.“

*) For at ophjælpe Landet efter 30 Aars Krigens Udelæggelser indførte Hertug Georg den 3die Tobaksavlens først i Brieg.

**) Annalen der Landwirthschaft von A. v. Sengerke, B. 5. S. 2.

***) I Kongeriget Danmark levede efter den 1840 afholdte Folketælling i Gjennemsnit 1855 paa □ Mil.

Disse 3 Millioner Mennesker*) dyrke efter Tængerke**):

7,900,000	Morgen	Agerland
3,560,000	—	Enger
3,582	—	Viinbjerger
130,000	—	Haver
3,900,000	—	Skove.

15,493,582 Morgen, hvortil under Forudsætningen af 741 □ Meil vilde komme

808,418 Morgen udyrket

i alt 16,302,000 Morgen, eller 741 □ Meil à 22,000 Magdeburger Morgen, eller omtrent 10,287 Td. Land dansk g. M. (1 Magdeburger Morgen omtrent liig $\frac{1}{2}$ Td. Td. dansk); altsaa paa det nærmeste 7,500,000 Td. Land dansk g. M., medens Danmarks Fladeindhold er 6,885,033 Td. Land eller 691 $\frac{1}{2}$ geogr. □ Meil eller 669 $\frac{3}{8}$ danske □ Meil. Efter denne Angivelse vilde kun $\frac{1}{200}$ af det hele Areal ligge udyrket, hvilken Angivelse aabenbar er for ringe.

*) Frederik den 2den angiver i sine efterladte Bærker (Berlin 1788. B. 5.) Schlesiens Befolkning i Aaret 1740 til 1,100,000 Mennesker og i 1779 til 1,520,000 Mennesker, altsaa levede i første Aar kun 1485 og i sidste 2050 Mennesker paa een □ Meil, hvilken Forsøgelse maa tilskrives Kongens Bestræbelser for at anlægge nye Landsbyer og Colonier og at befolke dem med Udlændinger, samt overalt ikke alene at begunstige Fabrikkers Anlæg, men, man kan næsten sige, med Magt at fremtvinge dem.

***) Landwirthschaftliche Statistik der deutschen Bundesstaaten. Braunschweig 1840.

(Efter Zöllner*), sammenholdt med Dieterici, udgjorde Kreaturforholdet i Schlesien:

	i Aaret 1770.	1792.	1843.
1) Heste og Føl	140,508.	156,360.	190,505.
2) Stude, Køer og Ungkvæg	610,710.	652,108.	866,364.
3) Faar . .	1,841,173.	1,836,678.	2,952,159.
4) Sviin . .	117,689.	147,721.	130,159.**)

Til disse Tal være det tilladt at knytte nogle Bemærkninger:

Diensynlig drives Fæavl en nu mere rationelt end for 100 Aar siden og paa det samme Gladerum blev, naar man efter sædvanlige Forhold reducerer Antallet, med Undtagelse af Svinene, til stort Dvæg:

i Aaret 1770 paa 1 □ Mill holdt	1149	Stkr.	stort Dvæg.
i — 1792	1216	—	—
i — 1843	1824	—	—

hvorved endnu er at mærke at Antallet af Trædyrene i Forhold formindskedes, medens de andre Kreaturer steg, i det de Første bleve hensigtsmæssigere anvendte og Hovet ophævedes.

Men sammenligne vi foranstaaende Kreaturhold

*) Briefe über Schlesien u. s. w., Berlin 1792 S. 388.

***) Efter Tallingen i Febr. 1838 var der i Danmark i Juni Maaned 1837: 1) Heste og Føl 325,019 Stkr.; 2) Hornkvæg 854,726 Stkr., Faar 1,759,000 Stkr., Sviin circa 322,200 Stkr.; altsaa sammenholdt med Kongerigets Befolkning 1840, der udgjorde 1,283,027, kommer der i Danmark paa hvert 1000 Mennesker: af Heste 253 Stkr. af Hornkvæg 666, af Faar 1372, af Sviin 251 Stkr.

med Indvaanernes Antal, fremstiller sig et mindre glædeligt Resultat; thi for hvert 1000 Mennesker komme

	i Aaret 1770.	1792.	1843.

af Heste	495 Stfr.	89 Stfr.	63 Stfr.
af Hornqvæg . .	495 —	382 —	288 —
af Faar	4387 —	1051 —	984 —
af Sviin	88 —	84 —	47 —

Menneskeantallet vorte saaledes i en stærkere Progression, end Antallet af de Landbruget tjenende Træ- og Brugsdyr, og vi tør deraf slutte, at det mere var Kjøbstads- og den industridrivende Befolkning, end den agerdyrkende, ved hvilken Tilvæerten især viste sig, og at Trangen til en større Udstykning af Eiendommene ikke er bleven tilfredsstillt. Thi at en saadan Trang er forhaanden, derfor taler uimodsigeligt de mindre Eiendommers høiere Pris og Værdie, der allerede siden Begyndelsen af dette Aarhundrede er blevet bemærket i Schlessien, saa at disse ere blevne betalte 3—10 Gange høiere end forhen.

At fremsætte bestemte Angivelser over Grundens og Jorbeiendommens Fordeling er saare vanskeligt. Af officielle Kilder fremgaaer at i Regjeringsdistrikterne Breslau og Liegnitz befindes i stort Gjennemsnit paa 1 □ Mill:

4,⁸ Riddergods,

43,⁷ store Bøndergaarde med en Spandkraft af i det Mindste 2 Heste,

50 mindre dito,

199,⁵ ganske smaae Besiddelser.

Begge Regjeringsdistrikter have et Glædeindhold af 498

□ Mill og der findes:

Riddergods. Bøndergods. mindre Besiddelser
uden „Gespann.“

i Breslau . . 1350   23,371   46,227.

i Pöcgnitz . . . 1097   23,436   53,450.

Uf dette samtlige Areal skal omtrent det Halve være Dominialbesiddelse : Riddergods, medens af den anden Halvdeel den langt overveiede Deel tilhører det saakaldte Rusticalgods : Bøndergods, og fun en lille Deel heraf ere i Hænderne paa de ganske smaa Grundbesiddere, af hvilke omtrent $\frac{1}{3}$ slet ikke besidde noget Ager eller Havzland, men bestaaer af saakaldte Leerhåusler : jordløse Huusmænd*).

I Almindelighed er Udstyfningen i Schlesien fre det videre frem end i de andre tilstødende østlige Provindser af den preussiske Stat, navnlig Brandenburg, saa at Riddergodserne her ere mindre og at for Mængden af de ganske smaae Besiddelser, hvis Eiere størstedels henhøre til Dagleiernes eller de Industriedrivendes Klasse, en Forøgelse af deres Tilliggende ansees for ønskelig.

Hvad Størrelsen af de enkelte Kategorier af Eiendomme angaaer, da lader sig med Hensyn til Riddergodserne ikke engang tilnærmelsesviis et Gjennemsnits-

*) Uf Kongeriget's Danmark's Hartkorn optog i 1835 Hovedgaardene 9,⁴ pCt., Bøndergaardene 83,⁴ pCt., Husenes Jordtillæg 5,⁶ pCt., Kjøbstadjorderne 1,⁶ pCt. Blandt de 90,038 Huse, der i 1835 fandtes paa Landet, vare 26,557 jordløse, altsaa ikke engang $\frac{1}{3}$.

tal angive; thi deres Omfang varer fra 2—300 Morgen til ligesaa mange Tusinder. Som Regel kan man ansees, at de i Almindelighed i de frugtbare Egne ere mindre, end i de mindre begunstige, og at Godser paa 2000 Morgen, eller derover, overalt kun sjældent forekomme.

For Bøndergaardene, under hvilken Benævnelse i Schlesien i Reglen kun forstaaes de Eiendomme i Bondens Besiddelse, der drives med egen Spandkraft, er endnu i de fleste Egne det gamle Maal „die Hufe“ i Brug, og de betegnes saaledes efter deres Storrelse som een, to og tre hufige Gaarde. Die Hufe betegner i øvrigt intet bestemt Fladerum, men varer imellem 60—90 Morgen Agerland, foruden Enge og Skovgrund. Det er ikke destomindre næsten overalt den Eenhed, efter hvilken Communer og andre Byrder blive fordeelte. Et ikke ringe Antal Gaarde er formindsket til halv og kvarthufe.

De ganske smaa Eiendommers Liggende varer fra 10 à 15 Morgen indtil den Plet af Jord, ofte kun af faa Roder, hvorpaa den simple Hytte staaer, hvis Besiddere i de forskjellige Communer betegnes ved de forskjelligste Navne som Häusler, Leerhäusler, Gärtner, Einsassen o. s. v. og Alle samles i Benævnelsen: „kleine Leute.“

Forholdet mellem Godsherrerne og deres Undergivne, saaledes som dette tidligere stillede sig, skildres klart i en Betænkning fra de schlesiske Stænder af 1 October 1652 til Hoffet i Wien, hvori siges: „at i Schlesien er Livegenskab ikke Skif og Brug, men Bon-

der, „Gärtner“ og deslige Undersaatter holdes for fri Folk, som, hvor de besiddede deres Eiendomme ved Arv og fuld Eiendomsret, ogsaa frit kunne disponere over dem, og om de end ere forpligtede til Hoverie og andre Tjenester, betager det dem Intet af deres Frihed, hvilket allerede fremgaaer deraf, at høiere Standspersoner ofte besadde saadanne Eiendomme, og de dervaa hvilende Forpligtelser bleve ydede, uden at Besidderen derved leed noget Skaar i Stand og Ære.“ Grundbesiddelsen var da mere deelt end nu, og der gaves flere Bøndergaardte end for Diebliffet. Ydelsene vare lempelige. Krigen, som have hærjet Tydskland, have forandret denne Tingenes Stilling. Udelagte Landsbyer, forvildede, udyrkede Marker og Enge vare deres Resultater. Til Landets Dykning gaves der hverken Menneker eller Huusdyr. Mange Bondesfamilier vare uddøde, andre udvandrede, saa at Grundherren syntes berettiget til Benyttelsen af den ødeblevne Grund. Saaledes blev Bøndernes og Tyendets Antal mindre, det Areal, for hvilket de havde at yde Tjeneste, større, og den Forpligtelse, at deres Børn, som de ikke behøvede hjemme, skulde tjene Herskabet, mere udstrakt, og det godsherrelige Forhold et ganske andet end det havde været i Fortiden, det vil sige, indtil 30 Mars Krigen.

Schlesiens Erobring af Frederik den Store forandrede Noget Sagerne, i det denne Konge tilsigtede Gjenopreisningen af Bondens Frihed blandt andet ved Edicterne af 10 Decbr. 1748 og 14 Marts 1753. Herved blev sat en Grændse for den yderligere Inddragelse af Bøndergods, ja dets Tilbagegiven blev end-

og paabudet. Bønderne tilfikkredes den arvelige Besiddelse af deres Gaarde. Ved Forordn. af 12 Decbr. 1784 paabodes Oprettelsen af en saakaldt Urbaries commission, hvis Opgave det var at fastsætte Gods- herrernes og de Undergivnes gjensidige Rettigheder og Pligter, en Virksomhed, der fortsattes indtil 1809.

I Aaret 1799 blev givet en Bestemmelse for Hov- tjenestetidens Længde, en høiere til den sunkne Pen- geværdie svarende Tyndeløn fastsattes og Herstabs Tugtelsesret blev indskrænket.

Disse Forordninger vare Forløbere for Preus- sens agrariske Lovgivning, der daterer sig fra Aaret 1807. Alt ovenfor er antydet, at før den Tid gjens- nem mere end et Aarhundrede var en fri Bondestand i Schlessien ubekjendt. Stavnsbaandet (Erbunterthän- nigkeit), en mildere Form af Livegenstabs, hvilede paa samtlig Rusticalbesiddelse, og blev det end i Reglen udøvet med Mildhed, hvortil Godsherrens egen vel- forstaaede Fordeel maatte bevæge ham, saa undertrykte det dog, i Forbindelse med et ofte saare besværligt Hoverie, de Undergivnes aandelige Udvikling og for- mindskede en Stands Velfærd, som ofte først, efter at den i 3 Dage om Ugen med saa lidt Kraftanstrengelse og saa megen Tids Udslen som muligt havde dyrket Herstabs Mark, i de 3de andre Dage turde beskæf- tige sig med sine egne Arbeider, og da ofte derpaa overførte den Træghed og Skjodesløshed, som den havde tilvant sig ved Hoveriet. Agrene vare overlobne af Duæffer, Bandsurerne utilstrækkelige, Engene for- sømte, Faar og Dvæg af simpel Landrace, Hestene

smaa og svage, Bogne og Agerdyrkningsredskaber usle og utilstrækkelige, Trevangsbruget almindeligt, kun faa Spoer af andre Sædearters Dyrkning, end Halmfrugter, i det høieste lidt Her, nogle Kartofler*) og lidt Klover.

Da løste Edictet af 9 Septbr. 1807 de tunge Lænsfer og forjættede Bonden den personlige Frihed, som ydermere fuldendtes ifølge Edictet af 14 Septbr. 1811 ved Meddelelse af Eiendomsrettigheder, hvor Saadanne endnu ikke bestode og ved den frie Dispositionsret over Grundeiendommen**). Dog først efter Krigens Slutning kunde denne Lovgivning, der imidlertid fuldstændiggjordes ved Reguleringen af de godsherrelige Forhold, udvikle sine velgjørende Følger; thi den herved bevirkede Omdannelse i Landboetilstanden var saa stor, at i Begyndelsen hverken den ene, eller den anden Part vidste at finde sig tilrette deri.

For at kunne gjøre sig en Forestilling herom, vil det være nok at anføre, at til Udgangen af 1838 bleve omtrent 12,000 Necesser stadfæstede, ved hvilke, i Henhold til almindelige Afsløsnings- og Udskiftnings-Edicter, over 40,000 Bøndereiendomme udløstes fra Godsforholdet og over 2 Millioner Spands og 2,700,000

*) 1734 bleve de først dyrkede i Ples af sachsiske Hammermede; 1747 bestræbte Eagen Hermann i Juliusburg sig for deres Udbredelse, 1749 kom de til Sogan, 1750 til Dypeln, men først fra 1770 blev deres Værd anerkjendt, hvortil maaffee den i dette Aar stedfindende Hungersnød bidrog det Meste.

**) Ueber den Einfluss der neueren Gesetzgebung auf die landwirthschaftlichen Verhältnisse Schlesiens. Berlin 1842.

Gangdage afløstes og over 4 Millioner Morgen Land bleve udføstede. Paa denne Maade fremstode 104 nye „Vorwerke,“ (s: Sæde eller Parcelgaard paa Nidbergods), 226 Udflyttergaarde, 2950 Familievaaninger. I Forbindelse hermed bleve 833 Landsbyeskolelærerkald forbedrede med 564 Thaler Rente og 2500 Morgen Land.

Senere, i Aarene 1839—44, ere endnu 5465 Necesser blevne stadfæstede, hvilke altsaa i betydelig Grad have forøget de anførte Tal; men deres specielle Resultat er endnu ikke bekjendt.

For Diebliffet er saaledes den langt overveiende Deel af Bøndergods gaaet over til de tidligere Usufructuariers frie Eiendom*); Spanddagshoveriet er næsten overalt ophørt**) og derfor enten en Deel af det hoveriepligtige Land afstaaet til Godseierne, eller en afløselig aarlig Rente overtaget af de Ildsespligtige. De ovenfor indtil Udgangen af 1838 fuldførte

*) I 1835 udgjorde i Kongeriget Danmark Selveiergods 40 pCt., Arvefastegods 10 pCt., Fastegods 39 pCt.; i Nørre-Jylland udgjorde Selveiere 65 pCt., Fastegods 23 pCt.

**) For Diebliffet kan i Danmark den hoveriegjørende Deel af Fastegods anslaaes til $\frac{2}{3}$ af dettes hele Beløb saaledes at hver 3die Fastegaard er hoveriegjørende og af Landets samtlige Bøndergaarde omtrent hver 8de; men Forholdet er meget forskjelligt i de forskjellige Provinser; paa Laugaland er af Fastegods $\frac{1}{3}$, paa Sjælland noget over $\frac{1}{3}$, paa Falster og Fyen omtrent $\frac{2}{3}$, paa Møen saagodtsom alt hoveriepligtigt, medens paa Laaland meget Hovorie i de senere Aar er blevet afløst og kun faa Gods sammebeds drives med fuldt Hovorie. I Nørrejylland er af Fastegods $\frac{1}{3}$ og af det samlede jydse Bøndergods kun $\frac{1}{11}$ hoveriegjørende.

Afløsninger iværksattes paa den Maade mod et Besverlag af omtrent 200,000 Morgen Ager, Eng, Overdrev og Skovareal.

Rente i Rug 15,034 Scheffel (à 2½ Skjeppe dansk Maal),

i Penge 62,871 Thaler (à 1 Rbd. 2 Mk. dansk),

i Kapital 376,036 dito.

Disse Angivelser antyde de overordentlige Anstrængelser, som saavel de Berettigede som de Bebyrdede maatte gjøre, den Mæsse af Arbeide, som Ordningen af disse Forhold og den deraf fremgaaede nye Skikkelse af Agerbruget har udfrævet. Blandt disse Forandringers Virkninger fortjener det ogsaa at bemærkes, at det ved Agerbruget beskæftigede Lyendes Antal, der 1825 udgjorde . . . . . 89,690 Mandfolk 91,433 Fruent. i Aaret 1840 var 108,630 — 110,044*) —

altsaa Flere	18,940	—	18,611	—

Jalt 37,551.

foruden det høist betydelige Antal af Dagleiere, da der saavel ved Hovedgaarden, som de saakaldte „Vorwerke“ findes Samlinger af Huse enten aldeles jordløse, eller med ubetydeligt Areal, hvis Beboere Aaret rundt have Dagleie paa Gaardene; thi forbedret Agerbrug udfræver mere Arbeide. Smidlertid har Bondestanden ved disse Foranstaltninger vundet i intensiv Kraft; thi naar

*) I samme Aar beløb Lyendet, der anvendes ved Jordbruget, i Danmark sig til 136,335. (Denne, saavelsom de øvrige Angivelser, Danmarks Landboesforhold betræffende, ere hentede fra Bergsøes: den danske Stats Statistik.)

han før behøvede en større Driftskraft, for ved Siden af sit eget Agerbrug at opfylde det ham paahvilende Hoyerie, og denne saaledes kom til at staae i Misforhold til hans eget Areal, kunde han nu efter Hoyeriets Afløsning formindste Antallet paa sine Trædyr, og ikke destomindre omhyggeligere behandle sine Jor-der; og derfor har der især i de bedre Egne af Ne-dereschlesien dannet sig en kraftig og velhavende Bondestand, der navnlig i Kredsene Schmeidnitz, Zauer og Liegnitz aabenbarer sin Velstand i en næsten luxuriøs Byggemaade.

For tilfulde at vurdere de Offere, som Schlesien har bragt sine Landboeforholds Ordning, vil det endnu være nødvendigt at kjende den Maade, paa hvilken Uvidelsen af Landskatten er reguleret. Dens Basis er det af Frederik den Store indførte „Steuer-Cataster,“ der udvidede et tidligere lignende af Kaiser Carl den 6te og udstrakte det til alle skattepligtige Realite-ter: Ager, Enge, Haver, Skove, Damme, Møller, Jæ-avt, Hoyerie, Kenter o. s. v. — Dypmaalingsregistre, Jordebøger, Landhuusholdningsregnskaber, Markedspriser, Eedsvornes Udsagn bleve tagne med paa Raad, for at beregne Eiendommenes Udbytte, i det der tillige to-ges Hensyn til Misværet og Oversvømmelser. Efter det herved vundne Resultat blev Landet deelt i 4 Klas-ser, der efter det udfundne Udbytte bleve ansatte i Skat, 1) af kongelige Domainer, fyrstelige, adelige, Præste- og Skolegods, aarlig Skat 28½ pCt. af Udbyttet.

2) af Bøndergods	34	—	—
3) af Ridderordenes Godser .	40	—	—

4) af biskoppelige og Stifts- og Klostergodser 50 pCt. af Udbyttet.

Disse Satter gjælde endnu den Dag i Dag. Den Punktlighed, med hvilken disse Skatter blive inddrevne, faldt i Begyndelsen meget trykkende, men deres Udvidelse lettes for Tiden ved det i Aarenes Løb betydeligt stegne Udbytte og alle Eiendommers forhojede Værdie, saaledes at den i Skat paabudne Quotadeel langtfra nu udgjør de Procenter af Netto-Provenuet, som tidligere. Frederik den 2den var ogsaa betænkt paa et Middel til at lette Landmændene disse Afgifters Erlæggelse og forvinde Syvaarskrigens for Schlesien saa uhyre Ddelæggelser. Tilskyndet ved en af Kjøbmand Büring i Aaret 1769 fremlagt Plan, stiftede Kongen Credit-Institutet for det schlesiske Landsskab, nærmest grundet paa den Anskuelse: „at et Lands Formue ikke alene bestaaer i contante Penge, men ogsaa dannes ved Grundeiendommene, hvis Værdie langt overstiger de i Omlob værende Kapitaler. Til Kreditens Gjenopreisning saavelsom til Forøgelsen af den circulerende Pengemasse burde derfor ved Grundeiendommenes Taxation og Pansættelse efter faststaaende Satter og under sikker Garantie Dele af denne Værdie bringes i Cours.“ Skjøndt dette Instituts Virksomhed hidindtil ikke er bleven udstrakt til Besiddere af Bondejord, har dog dets Indflydelse været høilig velgjørende til Schlesiens Agerbrugs Dphjælpling.

Dette viser nu næsten overalt de glædeligste Fremstribt. Tреванgsbruget forsvinder og afløses af en

Frugtveret i 4, 6 eller 8 Marker (Schläge), der uden at slutte sig strengt til Bæredriftssystemet, mere eller mindre nærmer sig dertil og dyrkes efter et saakaldt „freie Wirthschaft,“ saaledes at Kløveren i Almindelighed benyttes kun eet Aar. Foruden de i denne Drift optagne Marker findes overalt Strækninger af Arealet, der bestandig henligge til Græsgange for Dvæg og Faar (Weiden eller Hütungen). Ved Siden af de sædvanlige Halmfrugter optages i Rotationen Foder-
 verter, Kartofler, Kunkelroer, Raps, Hør og Kløver. Af disse Bærter dyrkes Kartofler flere Steder i en saadan Udstrækning, at de optage $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ af Arealet, skjøndt man atter begynder at indskrænke dem til $\frac{1}{10}$. Iovrigt har det ingen Vanskelighed at faae dem optagne. Der er nok som indfinde sig til dette Arbeide, der betales med hver 16 Skpr. eller 5—6 fl. pr. Tonde danst. I Almindelighed udføres dette Arbeide alene af Fruentimmer og Børn, saaledes at Ingen udelukkende besørger Opgravningen og Andre Opsamlingen; men enhver Optager er forsynet med et Redskab (ligesom et lille skarpt Hypejern paa Enden af en kort, lidt over en Al. lang Stage), hvormed Ophypningen rages ud, hvornæst Knoldene opsamles; hvilken Methode selv paa den temmelig stærkt lerede, men særdeles velbehandlede og ikke stærkt ophyppede Jord, gif saare rasst fra Haanden. Den i de senere Aar som særdeles meelrig anpriiste, blaa, røde og hvidmarmorerede Kartoffel dyrkes allerede temmelig almindeligt og havde paa den Tid aldeles Intet lidt af den i 1845 herskende Sygdom. Det Samme er ogsaa andetsteds

fra berettet om denne Sort. Skulde saadant fremdeles stadfæste sig, vilde dette saa meget mere anbefale deres Indførelse her i Landet.

Hidindtil ere Kartoflerne fornemlig anvendte til Spiritusproduction. I det sidste Aar har imidlertid Maadeholdsforeningerne vundet en saadan Fremgang især i Oberschlesien ved den catholiske Geistlighed's virksomme Deeltagelse og mægtige Indflydelse paa de der værende Menigheder, at Flere frygte for den fremtidige Affætning og derfor begynde at anvende Kartoflerne til *Ulbrygning* *) og *Sufferproduction* **).

*) I et Sectionsmøde ved Forsamlingen i Breslau blev saaledes foreviist til Prøve flere Flasker *Ud*, tilvirket af Kartofler, dels med $\frac{1}{3}$ Bygmalt, dels aldeles uden Malt, men med en Tilfætning, som Fabrikanten dog holdt hemmelig. Af disse Prøver befandtes den Første at være den bedste, hvorimod den 2den, der forresten havde et meget godt Udseende omtrent som Kjøbenhavns Hvidtol, vel i første Dieblisk smagte reent og godt, men efterlod en noget mat og flau Smag; dog maatte det uimodsigelig erkjendes bedre, end det meste *Ud*, som i Danmark brygges udenfor Kjøbenhavn. Iøvrigt var ingen Grabeerstok tilstede for mere nøiagtigt at bestemme disse *Ud*sorters Styrke, ligesaa lidt som deres Priis blev angivet.

**) Paa en Excursion til Grev Renards storartede Bedrift paa Groß-Strehlitz, hvortil jeg var indbudet, havde jeg Leilighed til paa et tidligere til Branderie anvendt Værk at see denne Fabrication. Her blev det angivet at 2 Centner Stärkemehl give 1 Centner Sukker (hvidt Puddersukker), der paa Værket sælges til 12 Thl. preuss. pr. Centner = 110 $\mathcal{R}$ preussisk, altsaa omtrent 13 $\mathcal{S}$. dansk pr. $\mathcal{R}$. Da dette Sukker skal have en Substant's tilfælde med Druesukkeret, ansees det for fortrinligt egnet til at forvandle de sachsiske

Af Rodfrugter dyrkes desuden i temmelig Udstrækning Runkelroer, saaledes at Suffertilvirkningen af disse beskæftiger mere end 20 Fabrikker.

Rapsavlen er ogsaa i de senere Aar i Tiltagende, hvilket noksom fremgaaer deraf, at man for kort Tid siden talte i Schlesien 368 Oliemøller, og Dyrkningen synes at udbrede sig mere og mere. Rapsen bliver de fleste Steder radsaaet med en mindre Saaemaskine i en Afstand af 9 til 12 Tommer; i Løbet af Efteraaret, naar fornødent gjøres for fremspirende Ukrud, bearbejdet med Skuffeploven, eller en egen dertil indrettet Bkæret Erstirpator, dernæst før Vinter svagt tilhyppet, hvilket, naar Jorden dertil bliver beqvem, atter gjentages om Foraaret. I Reglen bliver den ei saaet saa tidligt som man ved Bredsaeningen pleier hos os, men først henimod Midten af August. Naturligviis verler Udbyttet af denne for saamange Fjender udsatte Plante i de forskjellige Aar og paa de forskjellige Marker ogsaa i Schlesien saameget, at et Gjennemsnitsforhold ei lader sig angive. Imidlertid synes den anførte Dyrkningsmaade at fortjene Anbefaling og Efterligning. Planterne viiste sig overalt fortrinligt kraftfulde, og i det Jorden ved den videre Behandling, som Radsaaeningen tilstøder, holdes fuldkommen reen, bliver den mere stiftet og sikker til den efterfølgende Vinterfæd. I et Sectionsmøde blev leilighedsviis anført følgende Frugtverel: 1) Kartofler

---

og bœhmiske Vandvine til Champagner; hvilken Fabrication drives i stort Omfang, og Fabrikatet afsættes især til Rußland.

gjødet; 2) Byg; 3) deri radsaaet Kaps i 9 Tommers Afstand, i øvrigt behandlet som ovenfor, — der sagdes at have givet et godt Udbytte.

Selv hvor Trevangsbruget endnu finder Sted, besaaes i det Mindste en Deel af den saakaldte Brakmark med Klover, men saavel her, som i de i 4, 6 eller 8 Schläge inddeelte Bedrifter, har den hidindtil kun været brugt ectaarig; men da man nu synes at være enig om, at Klover kun under de allergunstigste Omstændigheder kan dyrkes med Held paa samme Mark hvert 4de, eller 5te Aar, eller kun hvert 7de eller 8de Aar, og Omkostningerne ved Udsæden desuden formindskes, begynder man ved en Inddeling af 8 Schläge at benytte Kloveren i 2 Aar. Den røde Klover saaes hyppigt uden Iblanding af andre Græsarter, temmeligt tykt, 18—22 $\mathcal{R}$ pr. $\mathcal{L}$ d. Land dansk, undtagen hvor den, som nogle Steder bruges, udsaaes aarlig i hver langstraaet Sædeart blot for at benyttes til Eftergræsning i Stubbene om Efteraaret; da anvendes kun en Udsæd af 6—8 $\mathcal{R}$. Man paastod at dette meget godt lønede sig; hvilket ogsaa syntes at forholde sig saaledes, da i det mindste i 1845 den i Foraaret saæde Klover paa de siden Høst fredede Agrestod i Midten af Septbr. 6 à 7 Tommer høi, og paa den Tid begyndtes at afhugges for at anvendes til Staldfodring. Prisen paa rødt schlesisk Kloverfrø angaves i de fleste Aar at være 2 $\mathcal{R}$ bd. à 14 $\mathcal{M}$ f. pr. $\mathcal{R}$ *).

*) Nogle Timer hver Eftermiddag, saalange Forsamlingen vartede, blev i Universitetsgaarden sat i Bevægelse en fra den

Paa Grund af de forhojede Productionsomkostninger, især Haandarbejderne, dyrkes vel for Tiden mindre Hør, end før, men Erkjendelsen af dette Products Vigtighed har i den senere Tid foranlediget, at Hørdyrkningskoler ere blevne grundede, hvor Dyrkningsen og den hele øvrige Behandling drives paa belgisk Viis for atter at høre Schlesien til det Trin, som det tidligere indtog i denne Production. En Hindring fremgaaer ellers af de bestaaende Lovbestemmelser om Bandets Afbenyttelse, der paa de fleste Steder forbyde at anvende det til Rødning, naar det ikke ubelukkende forbliver paa Eierens Grund. Ved Udstillingen af landlige Producter i Breslau var der flere Prøver af Hør indsendte fra Baron Lüttwig, hvilke, skjøndt vorede paa den samme Ager, som de ved Siden fremstillede paa sædvanlig Maade behandlede Prøver, noksom godtgjorde den belgiske Methodes Fortrin ved Hørens

---

Kongelige Søhandels Maskinbyggeanstalt i Breslau indsendt Dampmaskine af 2de Hestes Kraft, med hvilken dreves en Hakkelemaskine med 4 Knive, en Hørbrydnings-, eller rettere Hørskjætnings-Maskine og en patenteret Kløverfrøes Udtærknings-Maskine. Constructionen af den Sidste, der væsentlig bestod af et Valseværk, mellem hvilket Frøet blev udgnedet og ved en Vifte strax reengjort, lader sig ikke uden Tegning tydeliggjøre. Om hvormegit Frøen daglig kunde udtærkes, eller om Maskinens Priis, kunde jeg ingen paalidelig Underretning erholde. Hos Maskinbygger Th. Weisse i Dresden saae jeg imidlertid en lignende, at sætte i Forbindelse med en Korntærskemaskine, der kunde levere $2\frac{1}{2}$ à 3 Dresdener Scheff. $\approx$ circa 2 Td. dansk reent Frø daglig og kostede 200—250 Thl. preuss. En fuldstændig Model kan have for 40 Thl.

Egalitet, Længde, Renshed og Blødhed; hvorfor han og flere intelligente Hørdyrkere vare overbeviste om, at de ved de hertil fornødne Haandarbejder forogede Omkostninger fuldkommen opveiedes ved Productets forbedrede Dvalitet, fremsfor det paa sædvanlig Maade, eller ved Maskiner behandlede Horstraae, som ofte sælges til 3 à 4 Silbergraschen, medens hiint betales med 6 à 7 Silbergraschen : 24 à 28 fl. pr. T.

I de senere Aar er ogsaa Engenes Behandling skjænktes en større Opmærksomhed, i det man har begyndt paa Kunstanlæg. Dog synes det som om man paa flere Steder, deels for at benytte den tilstedeværende Vandmasse til saa stort Areal som muligt, deels som en Følge af Engenes Veliggenhed næsten i Vatterpas, har givet Bedene for liden Straaning, der bevirker en skadelig Suurhed, som giver sig tilkjende ved ringere Græsarter og forskellige Sumpplanter. Til at lette Vandledningsrendernes Anlæg har man opfundet en saakaldet „Wiesengrabenpflug,“ af hvilken et Exemplar saaes blandt de udstillede Agerdyrkningsredskaber. Denne, der i Bagploven er konstrueret som en lille Hypeplov med tveegget Skjære og dobbelte Muldfjælle, hviler paa en Forstilling med 2 Hjul med sin lige Aas, i hvilken paa sædvanligt Sted er anbragt 3de Langjern, nemlig eet paa hver af Aasens Ydersider ligeoverfor hinanden, der perpendiculart afskjære Vandrendens Sider i en Brede af omtrent 5 Tommer, medens det tredie et Par Tommer foran i Midten af Aasen anbragte Langjern deler Græstørven i tvende lige brede Dele, hvorved de lettere løstes af

det efterfølgende Skjære og ved Muldsjællene fores hver til sin Side. Jeg traf imidlertid Ingen, der practisk havde anvendt den til nye Anlæg; derimod forsikrede flere, at den var befundet hensigtsmæssig til Oprensning af ældre Anlæg, naturligtvis under den Forudsætning, at Engens Fasthed og Fugtighedsgrad tilstedede uden Skade Anvendelse af Trædyr.

Hvad den egentlige Jordbehandling angaaer, da pløies Agrene i Schlesien overalt, næsten uden nogen Undtagelse, i smalle Bede af 5—6 høist 8 Ploiomgange, eller 10, 12—16 Furers Brede, der til Vintersæd bestandig fastes sammen, hvorved der fremkommer paa hver 4—5 Al. en Agerreen eller Bandsure. Denne er vistnok tilstrækkelig til at bortføre den overflødig Regn og om Foraaret optøede Sne fra Agrenes Overflade, men neppe til tilbørlig paa den stærkere Bund at befrie Planterødderne fra den i større Dybde sig opsamlende Fugtighed og deraf opstaaende skadelige Suurhed, især ved det høist ubetydelige Fald Markerne ofte paa store Strækninger have, som synes at gjøre Anbringelsen af ordentlige Brakgrøfter, hvortil man i Schlesien Intet kjender, tilraadeligere. Schlesien holder imidlertid stærkt paa sine smalle Bede, ogsaa af den Grund, at de fremskynde Arbeidet, i det ingen Tid tabes ved de korte Vendinger, og de selv paa den stærkere Leerbund og i et vaadt Efteraar gjøre det muligt at tilharve Jorden, uden at Hestene fasttræde den, eller nedtræde Sæden, naar der for Harverne bruges en til Bedets Brede svarende Hammelstok, paa hvis Ende Svingeltræerne anbringes. Be-

dene, der ploies særdeles accurat i lige Linie, kastes ved Behandlingen til Baarsæd igjen ud, hvorved Markerne atter blive aldeles jævne uden Spor af Rygge eller Nene. De Redskaber, som almindeligt bruges, ere iøvrigt i ingen Henseende fortrinlige. Ploven er for det Meste en plump med langt Løb og lige Træmuldsfæl forsynet Hjulplov, hvorfor man endog paa Brakjorden, selv efter Blandingsæd, ser den forspændt med 4 Heste eller Stude. Hvor man har forladt denne Plov, foretrækker man den i en stor Deel af Tydskland almindelig brugte Ruchadloplov. Vel har man ved Prøvepløininger erkjendt Svingplovenes (den baileyffe og smalle) større Vethed, men deres Indførelse strander paa Tjenestefarlernes Ulyst til at benytte dette efter deres Tanker høist besværlige Redskab. Foruden de særegne Erstirpatorer og Skuffelplove (Ruhracken), der bruges ved Runkelroer og den radsaaede Raps, anvendes ogsaa sine Steder den almindelige Erstirpator imellem de egentlige Pløininger, hvilket kaldes at massine Jorden. Harven, der er forsynet med skraastillede Trætænder, bliver kun ved den udvidede Rodfrugtavl og den eetaarige Kløver istand til tilbørlig at bearbejde Jorden. Af nyere, særegne Redskaber for tjener at nævnes en Høvendemaskine. Imellem 2de runde Endessiver af omtrent 1 Alens Diameter bestaaes 6, 3½ Al. lange, 2—3 Tommer brede Tværstænger i lige Afstand fra hinanden, forsynede i 1½ à 2 Tommers Afstand med 6—8 Tommer lange, lidt frumme, fremadboiede, fingertykke Jern-tænder. Denne aabne Cylindere anbringes om en Axel mellem 2de Hjul, saa-

ledes at den kan stilles høiere eller lavere og ved et Rambahjul sættes den i en ombreiende Bevægelse, naar Maskinen af en Hest trækkes fremad. Den angaves at kunne til Høevending udrette ligesaa meget som 10—12 Mand og dens Brug anpristes, fordi den ved at kaste Høet saa høit i Veiret, aldeles befriede det for Stov.

Ved det, som ovenfor anført, betydelige og gode Engareal, den udvidede Rodfrugt- og Kloveravl sættes Schlesierens istand til at fodre sine Kreaturer særdeles godt og som en Følge deraf atter at gjøde stærkt; men til Mergling eller Mergelgrave fandtes intet Spoer, derimod anvendes i Egnen mellem Görlich og Liegnitz samt Oppeln og Breslau ikke saa sjældent Gips, som pulveriseres i Stampeværker, der drives med Hestekraft.

Dog, Hovedgjenstanden for Schlesierens landoeconomie Virksomhed er ustridig Faareavlen; den er hans Glæde og Stolthed. Breslau Uldmarked, hvor aarlig 60,000 Centner høitforædlet Uld affættes, giver det bedste Vidnesbyrd om det Omfang og den Sagkundskab, med hvilken denne Green af Landoeconomien bliver drevet. Dette godtgjordes ogsaa ved de talrige under Forsamlingen udstillede Pelse og ved Dyrskuet præsenterede levende Faar, og maaskee ikke mindre ved den Omstændighed, at, ihvorvel en Commission til at undersøge dem nedsattes, fandt man det, formedelst den store Rappelyst og Jalouise, samt den til Uldens og Tillægsdyrenes Renomee knyttede pecuniaire Interesse, raadeligst, ingen offentlig Dom at udtale, eller foretage nogen Præmieuddeling.

Den høist betydelige Fremgang, som den forædlede Faareavl siden Begyndelsen af dette Aarhundrede har vundet i Schlesien, maa fornemlig tilskrives den Omstændighed, at paa et saare stort Antal Gødsfer have Eierne selv forbeholdt sig den overste Ledelse eller Direction og udføre den med stor Sagkundskab og nøie Tilsyn med Alt, hvad der henhører til Schäferiet. Ikke alene sørges for hensigtsmæssige, rummelige Stalde, hvor Temperaturen endog reguleres efter Thermometer, og for et saavel Sommer som Vinter ikke blot tilstrækkeligt, men endog rundeligt Foder, men der meddeles tillige Schäferen en fuldstændig Instrux, der indeholder hans og de underordnede Tjenestetjeners Arbejder og Pligter og angiver Straf for deres Overtrædelse, ligesom der i Staldene forefindes Tavler opslaaede, hvorpaa foreskrives det Quantum Foder, der daglig skal gives og til hvilken Tid paa Dagen. Hvert Aar efter Høst gjøres en Calcul over det indhøstede Foder og hvormed man saaledes daglig har at disponere over, i det der tages Hensyn til muligt indtræffende Tilfælde med sildigt Foraar, eller vedholdende Regn om Sommeren; der gjør det nødvendigt at tage Faarene i Huus, for at have Noget i Reserve hertil. Med Hensyn til Parringen ordnes Moderfaarene efter deres særegne Egenskaber i forskjellige Klasser og man vælger for enhver den dertil meest passende Bædder, som springer et Antal af 30—50, og man antager at over Halvdelen af Schäferie-Eiere aarlig forsyne sig med Bæddere fra fremmede fortrinlige Hjørde, saa at der aarlig i Provindsen indkjøbes

i det Mindste 1250 Springvæddere. Disse søges især fra Hennesdorff, Groß-Herlig, Chrzeliß, Karvin og Kuchelna og betales, især fra det sidste Sted, med næsten fabelagtige Priser, i det man horer anføre 2500 Thl. og derover for en Vædder; dog er der ogsaa dem, som ere tilfals for 50 Thl. Sagkyndige indrømme, at der i denne Henseende finder en Fordom, eller luxuriøs Liebhaberie eller Forsængelighed, hvad man vil kalde det, Sted; thi da alle de bedre Schæferier ere af fuldkommen constant Race og kun Vædderlamene af udsøgte Faar tillægges til Springvæddere, vil ofte især i de kun middelfine Hjorde en Vædder til 50 Thl. ligesaa sikkert føre til Maalet, som den Koftbareste. Vædderne indkjøbes i Almindelighed i Begyndelsen af Januar Maaned før Springtiden, da Schlesiæren foretrækker at lade Faarene læmme om Sommeren, i det Ulden derved paa Moderfaarene skal opnaae en Kraft og Godhed, som Kjøberne sætte megen Priis paa og som skal tabes, naar de faae Lam om Vinteren eller først paa Foraaret.

Klipningen udføres af Fruentimre mod en Betaling af 6 Pf. pr. Faar og det Dobbelte, det er 1 Silbergröschén, pr. Vædder, og der gives dem, som daglig kunne klippe 30—36 Str. Ulden affættes næsten uden Undtagelse paa det store Uldmarked i Breslau og er efter de sidste Aars Gjennemsnits-Priis af de forskjellige Fiinheder udbragt til 75 Thl. pr. Centner preussisk, altsaa omtrent 5 Rigsbankmark pr. T. De fortrinligere Partier have naturligviis opnaaet en høiere Priis af 100 Thl. og derover, ligesom disse ofte ere

fulgte paa flere Aar forud paa meget gunstige Vilkaar for Sælgerne. Breslau Uldmarked er hidindtil afholdt fra de sidste Dage i Mai til 5—6 Junii; men Schæferic-Gierne beklagede sig meget over den Ulempe, som den tidlige Bast i koldt og ugunstigt Veir tilføiede Haareslokkene. Det blev derfor ved Forsamlingen i Breslau forhandlet og vedtaget at søge bevirket, at Tiden til Uldmarkedets Afholdelse overalt i Tydskland maatte blive udsat noget længere hen til en gunstigere Tid.

Forresten har Schlesiens ved Siden af sine Bestræbelser for Haaresavl ogsaa henvendt sin Opmærksomhed paa sine andre Huusdyrs Forbedring og Forædling. I den Hensigt ere flere fremmede Racer indførte i Landet, saavel af Hornqvæg, som Heste, hvilke deels anvendes til Krydsning med Landracerne, deels søges bevarede i deres Reenhed. Af begge Arter blev ved det store Dyrskue, der var sat i Forbindelse med den landlige Fest, med hvilken Forsamlingen i Breslau sluttedes, fremstillet et betydeligt Antal, blandt hvilke flere fortrinlige Exemplarer. Saaledes af Hornqvæg: Berner, Tyroler, Ayrshirer og Oldenburger Koer og Tyre. Den Sidste er af de fremmede Racer den almindeligst udbredte. Den er af en ret anseelig Størrelse med en velstuttet, temmelig dyb Kropbygning med stærke, velstillede Been, godt hvælvet Ribbensbygning og forholdsmaessigt bredt Kryds. Hoved og Horn ere ikke saa ædle og fine som paa Ayrshirerne. De aagaves at have i Gjennemsnit en levende Vægt af 850 til 900 $\mathcal{L}$, og overgaae saaledes noget de præsenterede

Ayrshirer, der i Almindelighed ikke anførtes med større Bægt end henved 800 $\mathcal{R}$. Ved en tilstrækkelig god Fodring om Vinteren af 3—3½ $\mathcal{R}$ Høeværdie om Dagen for hvert Centner levende Bægt angaves de at mælke i den bedste Mælketid 14 til 16 Dvart*) daglig**), enkelte endog 25 Dvart, og, ved at staae 6—8 Uger gulde, hele Aaret igjennem 16—1800 Dvart. 24 Dvart Mælk give i Gjennemsnit 1 Dvart Smør. Kalvene, som tillægges, opfødes meget stærkt; de patte i 8—12 Uger og gives dernæst Byg- og Havrestraa udrørt i Vand, Høe og lidt Salt. Det er først i de sidste Aar at Ayrshirerracen er indført og derfor er den endnu ikke meget udbredt, men det er nok muligt, at den vil befindes at overgaae Oldenburgerne i Mælk-righed og Evne til at forplante denne gode Egenstabs, saavel som sin smukke Form, i det Mindste blev den i begge disse Henseender meget anpriist i Forsamlingen, især af den 2den Dirigent i Sectionen for Dvægavl, Hr. v. Kleist fra Pommern, hvor denne Race vinder almindeligt Bifald og Udbredelse. Derimod erkjendtes

---

*) 1 Dvart = 1½ Pot dansk, og 1 Dvart Smør = 2 $\mathcal{R}$ 6 Lod dansk Bægt.

**) Ved Excursionen til Grev v. Arnolds Gods saac jeg i et Meierie paa 50 agte, særdeles vel holdte Oldenburger Køer, en Dags Mælkning d. 13 Septbr. at udgjøre 240 Dvart α : 300 Potter. Køerne fodredes paa Stald med ung, grøn Kløver. Paa et andet af Hr. Grevens „Worwerke“ produceredes Schweigerost, og gave 500 Dvart Mælk 1 Centner Ost, der sælges til 12 Thl. pr. Centner, i enkelte Oste 4 Silbergröschn pr. $\mathcal{R}$ α : 1 Mk. pr. $\mathcal{R}$.

temmelig eenstemmig Berner- og Tyrolerracerne ikke at være fordeelagtige.

Paa Grund af den Omhøe, der saaledes skæntes Dvægholdet, er, uagtet den forøgede indre Forbrug af Mælk og Ost ved den større Folkemængde, Udførselen af Smør, navnlig til Berlin, Aar for Aar i Tiltagende. I øvrigt bruger man selv i de større Meierier ikke at skumme Fløden af Mælken, men lader den henstaae saalænge, indtil den bliver saa tyk og suur, at Mælken kan aftappes gjennem et i Bunden af Mælkebøtterne anbragt Hul; paa denne Maade forringes naturligviis Smørrets Dvalitet.

Til Hesteavlens Forbedring har man i Schlessien flaaet den samme Veie ind, som de fleste andre Lande, hvor man har søgt at virke for denne Green af Landvæsenet, nemlig Indførelse af engelsk Fuldblod og Hestevæddeløb. Da saavel Foreninger, som enkelte rige Mænd have virket i den Retning siden 1833, er Antallet af forædlede Heste temmeligt stort; thi Opdrætterne ere for det meste Yndere af Blodet, og foretrække den derved fremkomne Blanding for Landracen. Til læget, skjøndt der paa enkelte Godser findes smaa Stutterier paa en Snees Hopper, er ikke saa betydeligt, at Heste udføres, dog er det tilstrækkeligt til, foruden til en Deel Bog- og Rideheste, at forsyne Landværnens-Kavalleriet, og afgive et betydeligt Antal Remonteheste, der aarlig af den preussiske Regjering indkjøbes som bekjendt som Saarige, for paa Statens Regning at holdes et heelt Aar igjennem, inden de af-

gives til Tjeneste ved Regimenterne. I øvrigt syntes man i Schlesien tilbøielig til for den ædle Nedstamning, den paa Banen godtgjorte Hurtighed eller en elegant Form at oversee væsentlige Mangler og temmelig ubefymret at vælge til Tillægsdyr saadanne, om end finbenede, med Spat, Overbeen, Galde og Pærehas beladte saavel Hopper som Hingste. Føllene gives i det første og andet Aar især et meget intensvt nærende Foder, hvorved deres Væxt og Udvikling meget fremskyndes, skjøndt maaskee noget paa Førligheds Beføstning.

Interessen for denne, saavelsom de øvrige Grene af Landboevirksomheden, vækkes og vedligeholdes ved de aarlige Bæddeløb, Dyrskuer og Udstilling af alle landlige Produkter, hvilke Feste Aar for Aar gjøre sig mere gjældende og vinde større Betydning. Ugeledes stræbe 22 landoeconomiske Selskaber, der have deres Centralpunkt i den landoeconomiske Forening i Breslau, at komme den practiske Landmands Iver og Flid til Hjælp ved stedse videre Udbredelse af Videnskabelighed og Erfaring. Regjeringen har ogsaa udtalt sin Hensigt at bidrage til Udviklingen af alle disse saa høist vigtige Interesser ved Oprettelsen af Agerdyrknings-skoler, dog er man, i det mindste saavidt Publicum bekjendt, endnu ingenslunde i det Næne med sig selv om Planens Realisation, hverken om Maa den, hvorpaa disse Skoler skulle organiseres, den Omfang og Udstrækning Underviisningen skal gives, eller om de pecuniaire Midler, som dertil skulle anvendes og hvorledes de skulle tilveiebringes.

I denne Provindses Hovedstad, Breslau, aabnedes den 9de Forsamling af tydske Land- og Forstmænd i et Plenarmøde Mandagen den 8de September, under Præsidium af den dertil ved Modet i München udvalgte Bestyrelse Greve v. Burghausß og Amtsråad Bloß. Til Forretningsførere vare udnævnte Kammerherre, Greve v. Hoverden og Justitsråad v. Gørg. Allerede nogle Dage iforveien, nemlig fra 5te September, havde de betydeligste Schaferieeiere fra Tydsfflands forskjellige Egne, især fra Sachsen, Brandenburg og Bohmen, indfundet sig, væsentligst i den Hensigt for at fastsætte en Terminologic for de forskjellige ved Uldbømmelsen forekommende Kunstudtryk. Ligeledes havde den nederschlesiske landoeconomiske Forening af høiere Betjente (Beamten-Berein) om Søndagen den 7de September afholdt en offentlig mundtlig Examen med Landvæsens-Elever, efter at practiske Prover tidligere vare anstillede paa det i Nærheden af Breslau liggende Gods Rosenthal. Til denne Examen havde 16 unge Mennesker indstillet sig, af hvilke 5 vare forberedte hos Medlemmer af Foreningen, 5 andre vare dannede i forskjellige Gymnaster, 3 i Realskoler, og de Dørige i private Instituter og mindre Borgerstoler. Af denne offentlige Prøve syntes det at fremgaae, at de fleste Examinander mindre havde tilegnet sig practisk Færdighed, end theoretisk Kundskab, navnlig viste de sig meget usikre ved Redskabernes Bømmelse, saavelsom hvad der angik Besætningsvæsenet, Fodermidlernes forskjellige Bærd og Arbeidskraftens rigtige Forhold og

Anvendelse. Med Hensyn til Jordbundens Bedømmelse og de for den passende Sædarter og deres Behandling vare de Fleste derimod velbevandrede og robede rigtige Anstuelser.

Til Forsamlingens Moder, saavel som til Udstilling af Faarepeltse, Uldprøver, Agerdyrkningsredskaber og Producter var den gamle, rummelige Universitetsbygning indrømmet, i hvis Solennitetssal Plenarmøderne afholdtes, medens de forskjellige Sectioner havde deres Locale i de forskjellige Auditorier.

Det første Plenarmøde aabnedes med en Tale af Præsidenten, Grev Burghausz, hvori han, efterat have budet de talrige forsamlede Gæster Velkommen, underrettede om den Beredvillighed, som saavel Staden Breslau, som Enkelte af dens Beboere og Schlesiens større Eiendomsbesiddere havde udviist for at træffe flere Arrangements, der kunde gjøre Opholdet baade behageligt og lærerigt; ligesom ogsaa S. M. Kongen af Preussen havde givet flere Beviser paa sin Bevaagenhed mod Forsamlingen. Dernæst antydede han den Forskiellighed, som jeg foran har søgt at fremstille, som finder Sted mellem Schlesiens forskjellige Egne og den Indfyldelse, som den udøver paa Agerbruget. I de frugtbare Egne henvende Eiendomsbesidderne udelukkende deres Opmærksomhed og Virksomhed paa det egentlige Agerbrug og det dermed i Forbindelse staaende Besætningsvæsen, fornemlig Faareavl, og forbinde kun undtagelsesviis dermed andre tekniske Erhvervsgrene. Her anføres som et Gjennemsnitsudbytte pro

Morgen 12 Scheffel Hvede, 10 Scheffel Kaps og Rug, 14 Scheffel Byg og 20 Scheffel Havre*).

I de mindre begunstigede Egne i Overschlesien og paa den østre Overbred har Culturen vel ogsaa gjort betydelige Fremskridt; imidlertid forbindes der næsten overalt store Brænderier med Landbruget, der her væsentligst støtter sig til Kartoffelavl og Schæferie-væsenet. I denne Bedrift true de nylig oprettede Maa-deholdsforeninger med at ville fremkalde en stor Omvæltning; thi som Præsidenten oplyste var som Følge af disse Foreninger Brugen af Brændevin i Overschlesien aftaget i den Grad, at Brænderieafgifterne, der hidtil aarlig havde udgjort 998,000 pr. Thl., i de 4 første Maaneder af 1845 i Sammenligning med samme Tidsrum af 1844 vare formindskede over 150,000 Thl. Taleren haabede at denne i moralsk Henseende saa glædelige Forandring ei heller i Længden vilde blive skadelig for Landbruget, men kun bevirke, at man med endnu større Kraft vilde kaste sig paa 2 andre Grene, der alt vare begyndte at forbedres, nemlig Eng- og Græsulturen og Hordyrkningen.

Bed den Første havde man selv paa ringere Jor-der bragt det til at holde 3 Faar pr. Morgen og den Sidste bestræbte Regjeringen sig for at ophjælpe ved Aulæg af Hordyrkningsstoler.

Derpaa takkede Friherre v. Mandell paa Forsam-lingens Vegne for den gjæstfrie Modtagelse og ud-

---

*) 1 Scheffel forholder sig til 1 Skp. dansk som 1: 2,5289; omtrent 2½ Skp. dansk.

bragte et Brev for S. M. Kong Frederik Wilhelm, som Forsamlingen istemmede.

Efterat Secretairen Grev Hoverden dernæst havde oplæst Navnefortegnelsen paa de Herrer, der mødte som Delegerede fra landoeconomiske Foreninger eller Regjeringsautoriteter, gif man over til Dannelsen af 5 Sectioner foruden den for Faareavl, som allerede var nedsat, og overdroges Ordningen heraf for:

- 1) Agerdyrkningen: Prof. Dr. Lumbe fra Prag;
- 2) Dvægaavl og Engkultur: Regjeringsraad Holleuffer;
- 3) Viin-, Frugt- og Haveavl: Baron v. Wilden;
- 4) for landoeconomiske Bierhyery: Prof. Dr. Hlubek;
- 5) for Forstvæsenet: Oberforstmeister v. Pannewig.

Deels som Besvarelser paa flere af de opstillede Spørgsmaal, deels som dedicerede til Forsamlingen var en Mæsse af Smaa skrifter indsendt, hvis Navne oplæstes af den 2den Secretair.

Man gif derpaa over til de egentlige Forhandlinger, der aabnedes ved at Deconomieraad Thær fra Möglin besteg Talerstolen og under Navn af en „Markers“ Hilsen til Schlessien holdt et temmeligt pathetisk, men betydeligt vidtspævendt Foredrag, der synligt kjædede Forsamlingen. Efter ham fremtraadte Prof. Hlubek fra Grätz og talte paa en saare aandrig og veltalende Maade om nogle Resultater af Naturforskningen, ved hvis consequente Benyttelse Agerbruget kan vorde fremmet. Han oplyste i dette Foredrag:

- 1) At det er en Kjendegjerning, at Planternes

geographiske Udbredelse er betinget af Atmosfærens Varme og Fugtighed; men at Planterne igjennem flere Generationer kunne beholde visse Fuldkommenheder, som de medbringe fra deres egentlige Hjem, selv om de paa fremmede Steder dyrkes under mindre gunstige Omstændigheder. Denne Erfaring havde man imidlertid ikke endnu i Agerbruget ført sig tilbørligt til Nytte; men i det Større indskrænkede den sig til østersøisk og flanderst Hør, hollandsk Kløverfrøe foruden nogle Frugt- og Biindruesorter*). Han haabede at Fulden- delsen af det tydske Jernbanenet og Dampskibsforbin- delserne vilde lette og forsøge en gavnlig Berlen af forskellige dyrkelige Plantearter.

2) Den physiske Geographie lærer, vedblev Taleren, at vor Klobes Overflade bestaaer af $\frac{1}{3}$ Dele Vand og $\frac{1}{3}$ Deel Land. En Kjendsgjerning af Naturhisto- rien er det at hos Huusdyrene staae de vandagtige og flydende Dele i samme Forhold til de faste og tørre; ja endogsaa hos flere Insecter navnlig Silkeormene havde Taleren fundet det samme Forhold. Naar man slaar de naturlige Foderværter for Blomstringen, da varierer deres Vægt i tørret Tilstand imod den grønne 20—30 pCt. og kan saaledes ligeledes ansættes til 25 pCt. Heraf udlede Taleren den Slutning, at intet

---

*) I et senere Møde foreviste Prof. Glubeck, som Beviis for sin Paastand, nogle Exemplarer af *Polygonum tinctorium*, der hører hjemme i Ostindien og China og er en Indigo- plante; men som var blevet overført til Steiermark og der vorede meget godt, skjøndt den ei kunde opnaae Modenhed for sit Frø.

andet Forhold finder Sted hos organiske Væsener mellem deres fugtige og faste Substanser end det Samme, som forefindes mellem den Klodes Overflades Bestanddele, som de beboe. Hvoraf han atter sluttede, at man med Hensyn til de Næringsmidler, som man giver Huusdyrene, burde bestræbe sig for at iagttage det samme Forhold. Det er denne Kjendsgjerning, som begrunder det Rigtige i, i vaade regnsfulde Sommer, eller i Førstningen ved safrige grønne Staldfodringsvæxter at give tort Foder tilligemed, og om Vinteren at mæsse, dampe, eller ved Selvoophedningen at koge Foderet, der gives Creatureerne foruden Høet og Halmen.

Taleren gjorde herved fremdeles opmærksom paa, at Havvandet indeholder 3 pCt. Kogsalt og uledeved atter deraf Hensigtsmæssigheden ja Nødvendigheden af at anbringe en lignende Deel Salt i Creaturfoderet, hvilket han anpriste som et fortrinligt Middel til at gjøre det mere nærende, i det Saltet tillige styrkede Dyrets Fordøielse og bevarede det for Sygdomme.

3) I det den faste Deel af Jordens Overflade bestaaer af Kisel, Leer og Kalkjord, ansaae Taleren det godtgjort, at det var disse, der spillede Hovedrollen med Hensyn til Frugtbarheden, og betragtede de uorganiske Stoffer, som Liebig tillægger saa stor en Betydning, som underordnede, og betvivlede at man i nogen betydelig Grad var istand til at hæve et Agerbrug ved Anvendelsen af Kali, Natron, Phosphor, Salt- og Svovelsyre, eller andre kemiske Præparater.

4) Hvor længe man end har anvendt Gjødning og hvor almindeligt den end erkjendtes for det store

Drivehjul i Landhuusholdningen, henledede Taleren Opmærksomheden paa, at det var Naturvidensskaberne, der først havde lært Landmanden at indsee Gjødningsens Væsen og Anvendelse, skjøndt man endnu mange Steder var langt fra at have tilegnet sig disse Erfaringsfandheder, eller tilfulde at anvende dem. Efter Planternes naturlige Bestaaffenhed kunne kun de lustrige Næringsmidler af dem optages og kun i denne Tilstand kan Gjødningen tilføres dem. Forbindelserne af Suur= Vand= Kul= og Duælstof ere de egentlige Plantenæringsmidler, og for at fremkalde disse Stoffer er en Gjæring nødvendig; men for at denne kan foregaae paa den virksomste Maade og man altsaa drage den fulde Nytte af Gjødningen, bør denne behandles og opbevares langt omhyggeligere end det nu saa ofte og saa mange Steder skeer. Han mindede om hvor feilagtigt det var at anlægge Moddingen paa et saa lavt Sted udsat for Regnvandets Tilstrømning, at de bedste Dele derved bortvaskes, eller en suur Raanden med Skimmel fremkaldes, istedetfor at beskytte den med et Lag mod Luftens og Vandets altfor stærke Indvirkning, og ved Iblanding af Jord at forhindre dens altfor hurtige Sammenbrænding.

5) Til Slutning advarede Taleren mod den ufornuftige Krydsning, som har fundet Sted og saa mange Steder endnu finder Sted med alle Arter af Huusdyrene efter Buffonske Principer. Han bemærkede hvorledes i det østerrigste Monarchie Antagelsen og Iværksættelsen af et saadant Krydsningsystem havde havt den fordærveligste Indflydelse paa de nationale Dvæg-

stammer, i det de meest modsatte Racer fra Lavlandet og Bjergene vare blevne sammenblandede og havde givet ynkkelige Bastarder. Indførelsen af fremmede Racer, der holdtes ublandede fra Schweiz, Tyrol, Bern havde ikke givet noget mere tilfredsstillende Resultat og han troede at Erfaring havde stadfæstet, at de indlandske Racer, ved fornuftig Behandling og omhyggelig Udvalg af Tillægsdyr, ville, som de, der bedst ere vante til alle de climatiske Forhold og de sædvanlige Fodringsmidler, overalt vise sig som de Fordeeligste.

Endnu værre var det gaaet med Krydsningen af Hesteracerne. Man havde fulgt en fordærvet engelsk Smag. Modesygen havde bemægtiget sig denne Deel af Huusdyravlen. Den østerlandsk ædle Hest var blevet omdannet til en Bæddeløber med lange Been, udspilede Næseborer, hjorteindfuebet Liv, hvis Værd man troede godtgjort ved at kunne gennemløbe en engelsk Mil med en quintinvis afveiet Jockey.

Ikke stort bedre var det gaaet med Faareavlen, skjøndt man ingenstinde ved Krydsning kan opnaae en constant Race.

Taleren sluttede med at lægge Forsamlingen de af ham fremhævede Erfaringer af Naturvidenskaberne paa Hjerte og indstærkede at Naturvidenskaberne ere den Soel, der udbreder Lys og Varme, og knyttede dertil et Leve for Preussens Konge, som disse Videnskabers Beskytter. Dette med Varme og Liv holdte Fordrag, blev, skjøndt det ikke var fri for nogen Censur og en Deel Overdrivelse, af Forsamlingen modtaget med levende Bifald.

I det 2det Plenarmøde meddeelte Præsidenten først Underretning om Dannelsen af de forskjellige Sectioner og anmodede adskillige Medlemmer om at ville sammentræde til Bedømmelse af de udstillede Producter, Dyr og Algerdyrkningsredskaber. I det man dernæst gik over til Dagsordenen, blev Amtsraad Gumprecht*) opfordret til at holde sit Foredrag om „landoeconomiske Elevers Uddannelse.“ Tiden tillod ham kun at skizzere de Midler, som han dertil ansaae tjenlige, og som saadanne fremhævede han:

1) Examinationscommissioner, saaledes som de ere begyndte at iværksættes i Schlesien og hvorpaa der om Søndagen, som alt anført, var givet et Exempel. Naar disse blive rigtigt indrettede, meente han at det for de unge Mennesker, der attraaede Ansættelse, vilde blive en moralsk Nødvendighed at underkaste sig flige Prover og altsaa at forskaffe sig saadanne Kundskaber, at de kunde bestaae Proven.

2) Anerkjendelse og Dymuntring for de Mand, som paatage sig at danne Landvæsenselever.

3) Et stort almindeligt landoeconomisk Skolelærer-Seminarium.

4) Større egen Uddannelse førend deres Nedsættelse enten som Besiddere eller som Forpagtere ved Keiser og Dphold paa Steder, hvor Landoeconomien

---

*) Dette dygtige og virksomme Medlem af Forsamlingen havde for en 30 Aar siden beboet Bindumovergaard ved Viborg og bevarede endnu med Lyst Mindet om sit Dphold i Danmark; kunde endnu tale lidt Dansk og udviste en hjertelig Forekommenhed mod os tilstedeværende Danske.

forskjellige Grene drives paa en fortrinlig Maade. Kun maatte dette ikke skee ved i flyvende Fart at gjennemgaa de forskjelligte Egne og Lande. Til den Ende foreslog han:

5) Landoeconomiske Rejsestationer eller Residentser, eller Hovedpunkter eller Monsterbedrifter, hvor de i længere Tid kunde dvæle.

Taleren sluttede med en humoristisk Sammenligning mellem de Maader, paa hvilke Landvæsenesererne saa ofte gribe deres Fagdannelse an og de forskjellige Vaabenarter, Cavallerie, Artillerie, Jægere og Landværn.

I den Discussion, som dette med Bifald optagne Foredrag fremkaldte, gjorde Thaer opmærksom paa Nødvendigheden af Prøvelsescommissioner, for at forvisse sig om Elevens forberedende Dannelse inden han optages ved et høiere Agerdyrkningsinstitut, da en meget forskjellig Dannelsesgrad hos Eleverne lægger uovervindelige Hindringer i Veien for Underviisningens Fremme.

Den næste Gjenstand, som efter Dagsordenen foreslaae til Behandling var om Krapdyrkingen i Schlesien. En Afhandling, der oplyste om alt denne Plantes Dyrkning vedkommende blev begyndt at oplæses, men da den var meget lang og Taleren havde en saa svag Stemme at han vanskeligt kunde høres i den store Sal, blev det vedtaget at standse med dette Foredrag og lade det optage i den trykte Beretning.

Dette gav Anledning til en Discussion om hvorvidt det overhovedet var ønskeligt at anvende Tiden i

Plenarmøderne istedetfor til mundtlig Debat til Op- læsning af skriftlige Afhandlinger. Pluraliteten udtalte sig dog for det Sidste og som Følge deraf oplæste Dr. Stolle et Forslag til Nedsættelse af permanente Committeeer til practisk at prøve nye Opfindelser, især de saakaldte Hemmeligheder, der love Guld og grønne Skove og hvorpaa den tydske landoeconomiske Litteratur er saa riig. Da efter Lovene imidlertid enhver Forsamling er at betragte som et affluttet Heelt og man hidindtil omhyggelig har undgaaet at overføre Noget fra den ene til den anden, blev det vedtaget, at Dr. Stolles Forslag skulde trykkes og tilstilles de landoeconomiske Foreninger.

Forst nu gif man over til Behandling af de offentliggjorte, trykte Spørgsmaal. De 2de Første af disse, der stode i Forbindelse med hinanden lode saaledes:

1) Anlægget af Jernbaner udkræver store Kapitaler, hvilke unddrages saavel de øvrige Næringsveie, som fornemlig Agerbruget. Hvorledes kan man virksomt forebygge de skadelige Følger heraf?

2) Vilde ikke den sikreste Bortffjernen af den saaledes truende Fare være at vente af Oprettelsen af landlige Hypothek- og Berelbanker, og af Udvidelsen af de alt bestaaende landlige Creditforeninger?

Til disse Spørgsmaals Besvarelse vare flere Foredrag anmeldte. I et noget aphyoristisk, men piquant og med ydre Beltalenhed vel understøttet og derfor med meget Bisald optaget Foredrag søgte Geheimeraad v. Bally at godtgjøre, at det kun var Kortsynethed der

for Diebliffet befrygtede nogen Fare af Jernbaneanlæggene; thi Jernbanerne beffjæftige vel Pengene; men de opfluge dem ikke; tværtimod frembringe de nye Bærdier. Det er overhovedet en stor, men beklagelig For- dom, at Guld og Sølv alene er Penge; alt hvad der haver Bærdie er Kapital, selv hvert Mennefte er i Forhold til sine Evner og Arbeidskraft en Kapital. Det vilde være en Bildfarelse at antage at der i Birkelig- heden er faa meget Guld og Sølv forhaanden, som der behøves, for at repræsentere alle Bærdier. Blot de Bærdier, som aarlig ere Gjenstand for Handelens Omsætninger belobe sig til 20,000 Millioner, foruden de paa Pengemarkedet courserende Statspapirer, Ac- tier o. s. v., der ansættes i det Mindste til 80,000 Mil- lioner Dalere. Derfor behøves der foruden de egent- lige Penge i Guld og Sølv, et levende Pengemiddel, Ordet: Crediten. Hvad der manglede for de landoe- conomiske Interessers Fremme var efter Talerens Me- ning folgelig et privilegeret Banknumeraire, ikke grun- det paa et tilsvarende Fond af virkelige ædle Metal- ler; men paa til Sikkerhed stillede Hypotheker i alle Arter af Bærdier. Paa en saadan Basis foreslog han derfor oprettet et hele Tydskland omfattende Banksy- stem og androg paa Nedsættelsen af en egen Section, der skulde beffjæftige sig med Organisationen deraf.

Den næste Taler, Directeur for det Kongelige Cre- ditinstitut, Friherre v. Gaffron indrommede vel ogsaa at Jernbanerne efter det hele Rets Fuldendelse vilde give alle Grene af den industrielle og landoeconomiske Virksomhed et saadant Opsving og bidrage saameget

til Nationalvelstandens Fremme, at det ikke engang nu lod sig beregne. Imidlertid vilde det medtage lang Tid, inden det hele Jernbanenet kunde ventes fuldendt, og inden dette skete, var det ikke umuligt, at ved Capitalers eensidige Betsjæftigelse i denne Retning, endog betydelige Farer kunde opstaae for de øvrige Erhvervsgrene og disse komme til at lide under et forværveligt Tryk. Dette befrygtende Onde lod sig forebygge ad tvende Veie. Enten ved at Regjeringen traf Foranstaltninger til at hæmme Actiehandelen og Børsjobberiet, eller ved at Crediten dog paa frie og naturlige Veie førtes tilbage til de landlige Bedrifter. Den første Veie vilde dog kun være af tvivlsom Nytte og derfor ikke tilraadelig. Man maatte derfor henvende sin Opmærksomhed paa den anden Udvei. Egentlige Verelbanker forekom ham at være mindre anbefalingsværdige for de landlige Forhold, da deraf saare let kunde opstaae Misbrug. Mere hensigtsmæssig vilde Oprettelsen af Laanebanker være, der gjorde Forskud mod Pant i alle Arter af Værdier. Dog vilde dette udkræve Indretninger af Magaziner o. s. v. til Opbevaring af de landlige Producter, som stilledes til Sikkerhed og saaledes være forbundet med store Vanskeligheder. Taleren maatte derfor foretrække Creditforeninger efter det i Schlessien siden Frederik den 2dens Tid bestaaende Monster og foreslog derfor til Besæftigelse af den landlige Credit og Forebyggelse af forværvelige Fluctuationer:

- 1) Oprettelse af Creditforeninger, hvor disse endnu ikke findes.

- 2) Udvidelse af de bestaaende til Ublaas indtil $\frac{2}{3}$ af Taxationsværdien.
- 3) Oprettelse af Saadanne for Bondestanden.
- 4) Oprettelse af Provindslaanefond med særeget Hensyn til de landoeconomiske Forhold.

Som ufravigelig Betingelse for en hensigtsmæssig Ordning af Creditforeninger maatte Læren indskræppe en procentviis aarlig Amortisation af Gjelden. Erfaring i Schlesien havde noksom godtgjort Nødvendigheden heraf, i det Gjelden ikke der var formindsket ved frivillige Besparselser og Afbetalinger, uagtet Renten var blevet nedsat fra 5 til 4 pCt. Det maatte være en juridisk Tvang for Debitorerne procentviis aarlig at afdrage paa det modtagne Laan. Kun herved sikredes Creditforeningernes Bestaaen.

3die Plenarmøde.

Efter Lovene skulde i dette Møde tages endelig Bestemmelse om Mødestedet for Forsamlingen i 1846 og foreløbig for Aar 1847. Allerede i München var Græs foreløbig udseet til Forsamlingens Mødested for 1846 og da nu Prof. Hlubek oplæste en formelig Indbydelse til at samles paa dette Sted, blev Saadant uden videre Discussion antaget og Erkehertug Johan af Østerrig udnævnt til den 10de Forsamlings Præsident.

Ligeledes blev det uden videre Discussion vedtaget, efter en fra Godsbesidder Hirschfeld oplæst Indbydelse og efterat Kammerherre v. Warnstedt havde udtalt at det vilde være S. M. Kongen af Danmark behageligt, at det næste Møde i Aaret 1847 skulde afholdes i Kiel.

Dernæst fortsattes Forhandlingerne over de 2de første almindelige Spørgsmaal og Præsident Klebs udtalte sig derhen, at Frygten for Jernbanernes skadelige Indflydelse ved at berøve andre Erhvervsgrene de fornødne Capitaler vistnok var ugrundet, i det Mindste meget overdreven. Han mindede om at en stor Deel af de Capitaler, som dertil udfrævedes, strømmede til fra andre Lande, navnlig England; at Capitalerne ikke længe bleve bundne til Jernbanerne, men atter bragtes som Jernbaneactier paa Pengemarkedet, hvor de for flere Baner havde en høiere Cours, end den indbetalte Sum, og Capitalerne derved saaledes forøgedes, i Stedet for at formindskes. Han antydede at det tydske Agerbrug for sit Opsving mindre savnede Capitaler, end Indsigt og Drivtighed og Løsgjøren fra gammel Slendrian. De større omfattende Grundforbedringer paa større Eiendomme udfrævede vist nok betydelige Capitaler, men Nationalvelstanden fremmedes upaatvivlelig ligesaameget ved rationel Iværksættelse af mange af Naturvidensskaberne gjorde Opdagelser, der navnlig paa mindre Eiendomme ikke gjorde Fordring paa store Drivtscapitaler. Han gif endog saavidt at han befrygtede, at Creditforeninger og lignende Midler til at tilvende Agerbruget betydelige Capitaler, istedetfor at fremme dets sande Interesse, kunde blive forværvelige derfor. Letheden af at skaffe Capitaler tilveie havde efter hans Mening saaledes i det sidste Decennium bevirket den hyppige og betydelige Omsætning af Landeiendomme, hvorved man ikke tilsligtede at er-

hverve en Besiddelse, man agtede at dyrke og beholde, men som man kun betragtede som en Speculationsgjenstand, med hvis Omsætning der drives et lignende Spil, som med Statspapirer o. s. v.

Selve Vægheden af at reise Laan kunde blive en farlig Klippe for mangen Besidder, især fandt han det ikke tilraadeligt, at Afdgangen til saadanne Foreninger udstraktes til Bønder, der ofte manglede Indsigt til paa rette Maade at anvende den Gjæld, som de paa-droge dem. Iøvrigt syntes der hos Bonden at finde en vis Mistænkelighed Sted mod de Anstalter, som gif ud paa at lette det for ham at gjøre Gjæld. Endelig havde han bestaaet og bestod endnu uden flige Indretninger. Selv blandt Riddergodsbesidderne troede han at det var godtgjort, at der ikke fandtes saa stor Trang til Creditforeninger, idet det i 1835 for Schlesien oprettede Kongelige Credit-Institut, der var beregnet paa en Capital af 10 Millioner Daler pr. Ort, i de 5 første Aar kun var blevet benyttet for et Beløb af 2 Millioner.

Dette Foredrag fremkaldte en livlig og interessant Discussion, under hvilken v. Gaffron yderligere begrundede sine den forrige Dag udtalte Anskuelser om Creditforeningers Gavnlighed og Nødvendighed, og navnlig fremhævede hvor vigtigt det var at Afdgangen hertil ogsaa aabnedes for Bondestanden, der netop ved sit Ubekjendtskab til Pengeværtsen, ved nødvendige Transactioner udsattes for betydelige Omkostninger til Commissionairer o. s. v., der end mere forøgedes ved den Usikkerhed han hos den private Creditor

havde for i længere Tid at kunne beholde Laanet uopsagt; og derved ofte til sin Udelæggelse udsattes for enhver Fluctuation paa Pengemarkedet. Disse Betragtninger havde bevæget Taleren til paa den sidste schlesiske Landdag at foreslaae ved Siden af Creditforeningen tillige en saakaldet Landrentebank for Bondestanden, ved hvilken det tilsigtedes lidt efter lidt at afløse de paa Gaardene endnu hvilende herstabelige eller Hoverieafgifter. Thi er Hoverie in natura end afløst i Schlesien med aarlige Afgifter, maatte dog disses Ophør ved en aarlig Afbetaling ansees for et væsentligt Gode. Retfærdighed krævede at lovlige begrundede og erhvervede Rettigheder ikke kunde afløses uden fuldkommen Erstatning. Men dette lod sig ogsaa ret vel ordne og Sachsen havde allerede givet Exempel paa sliche Landrentebanker. I dette Niemed beregnes de aarlige Afgifter for Hoverie o. s. v. som Renter af en Capital, for hvilken der gives første Prioritet i Gaarden, og hvorfor udstædes rentebærende Obligation til Herlighedseieren, medens ved en dermed forbunden Amortisation Gjelden lidt efter lidt afbetales.

Forøvrigt benægtede han med Bestemthed, at Bondestanden endnu stod paa saa lavt et Trin at den behøvede, eller var tjent med noget Formynderskab, med Hensyn til hvor vidt det maatte være den gavnligt med Vethed at kunne reise Laan.

Han foreslog tillige Oprettelse af Laanbanker, der dog som Panter kun maatte modtage Landproducter, og mindede om at Søehandelsinstituttet ofte var kommet

Udbycenterne til Hjælp under flette Markedspriser ved at forstrække med $\frac{2}{3}$ af Uldens Værdie.

Om endog det Kongelige Creditinstitut ikke umiddelbart var blevet benyttet i det Omfang man havde beregnet, havde det dog ved sin blotte Tilværelse stiftet betydelig Nytte. Agerkarle, der tidligere havde opkjøbt Prioritetsobligationer og ved uventede Dpfigelser jaget mangan Besidder fra Huus og Hjem, vare blevne standsede i dette deres skjendige Spil, da det nu var muligt for Besidderen at skaffe Udvei, og de ældre Laan vare siden den Tid forblevne indestaaende i Eiendommene ofte mod nedsatte Renter.

Disse Anskuelser bleve af Forsamlingen optagne med stort Bifald og fra mange Sider understøttede ved Efterretninger om hvad der i andre tydske Stater var virket for Creditforeninger, saaledes af Ridder v. Riese for Bøhmens, Baron v. Clofen for Bayerns, Kammerherre v. Globig for Sachsens, Krigsraad Hattorff for Hannovers Bedkommende. Præsidenten sluttede denne interessante Debat med at udtale det Haab og det Ønske, at disse Ideer maatte virkeliggjøres overalt, hvor flige Instituter endnu ikke findes.

4de Plenarmøde.

Præsidenten meddeelte Forsamlingen en Skrivelse fra Magistraten i Breslau, hvorved denne fremsendte til hvert Medlem en Medaille, hvorpaa det gamle gotthiske Raadhuus var særdeles smukt afpræget og paa Reversen „Breslau den willkommenen Gästen,“ som Erindringsstegn om Opholdet i Breslau.

Ligeledes oplæste Secretairen Indbydelsene fra 10 af Schlesiens Godsbesiddere til de Excursioner, som vare bestemte til at foretages fra den 12te til 14de September.

Efter Dagsordenen forelaae til Behandling det 3die Spørgsmaal: „Ikke sjeldent staaer Driftskapitalen i meget utilfredsstillende Forhold til Godsets Værdie; vilde det ikke være hensigtsmæssigere at erhverve mindre Eiendomme og dertil anbringe større Driftskapitaler?

Dette besvarede bekræftende af Amtsraad Gumprecht, der henvisste til de sørgelige Erfaringer i Preussen fra 1812 til 1826, hvor det større Areal og den billige Priis Intet havde hjulpet, fordi Driftskapitalen havde manglet. Heri søgte han ogsaa Grunden til at Forpagterne ved indtræffende uheldige Coniuncturer ofte gjennemgik disse bedre end Eierne, fordi disse for største Delen anvendte hele deres Capital til Erhvervelse af Eiendommen, medens Hine benyttede deres Pengemidler udelukkende til Driftskapital. Han ansaae en Driftskapital af 15—20 pCt. af Eiendommens Værdie nødvendig og endnu bedre, hvis den udgjorde 25—30 pCt. Han tilraadede derfor at kjøbe en mindre Eiendom og beholde en større Driftskapital. v. Gaffron understøttede denne Anskuelse og indrømmede at vistnok burde for stor Gjæld paa en Eiendom undgaaes, da Forglemmelse heraf havde givet Anledning til Definitionen af en „Grundeier“ at være „en Eier, som gaaer tilgrunde;“ dog burde Intelligentsen og Dygtigheden ogsaa komme med i Betragtning.

Discussionerne over det 4de Spørgsmaal: „er der Trang til Oprettelsen af saadanne landoekonomiske Læreanstalter, i hvilke den dannede unge Mand kan lære Haandgrebene og alt Haandværksmæssigt i det praktiske Landvæsen?“ aabnedes af Amtsraad Gumprecht, der erklærede saadanne Læreanstalter for nødvendige, da det var en vigtig Fordring, at Theorie og Praxis gif Haand i Haand med hinanden, saameget mere som den dannede unge Mand ofte anseer den praktiske Færdighed og Haandgreb at være under sin Værdighed, eller finder Bestjæftigelsen dermed for tids-spildende og trættende, og derfor indstrænker sig til den theoretiske Uddannelse alene. Naar Vigtigheden af de praktiske Dvælses iøvrigt blev gjort dem indlysende, manglede det ikke paa Læreanstalter, hvor de kunde tilegne sig dem. Derimod maatte Prof. Schweitzer, der siden 1812 har bestjæftiget sig med landoekonomisk Underviisning, og nu er Directeur for Algerdyrkningsinstituttet paa Charand, besvare Spørgsmaalet, saaledes som det er stillet, benægtende. Han ansaae det ei for gavnligt, at baade Praxis og Theorie foredroges samtidigt paa een Anstalt, i det ved Læreren Forkjærlighed enten for det Ene, eller det Andet, Uddannelsen enten i den ene, eller anden Retning blev mindre tilfredsstillende, ligesom det ogsaa vilde forlænge Opholdet ved Anstalten fra 2—3 til 3—4 Aar. Rigtigere ansaae han det at være, naar de unge Mennesker først tilegnede sig nogen Praxis, førend de kom paa det videnskabelige Institut; først saaledes kunne de blive dygtige Landmænd. Indøvelse i de praktiske Haand-

greb, Tilvænnelse til Udholdenhed var af uberegnelig Bigtighed, den dræber ikke Aanden, men stærper Diet, Eftertanken og Dømmekraften. Efter Talerens mangeaarige Erfaring vilde følgende Udviklingsgang for den vordende Landmand være den hensigtsmæssigste: først gjennem et Gymnasium eller Realstole at bringe det saavidt, som kræves for at optages i øverste Klasse af en polytechnisk Læreanstalt. Her maatte de først og fremmest lære at lære; dernæst i et à to Aar opholde sig hos en dannet praktisk Landmand, og endelig herfra til en høiere videnskabelig landoekonomisk Læreanstalt. Med en Saadan maatte iøvrigt altid være forbundet et tilstrækkeligt Jordtilliggende, dog ikke for at lære Eleverne Haandgrebene o. s. v., men for ved Anstuelen at oplyse og befæste det Lærte*).

Forsamlingen modtog dette Foredrag med levende Bifald.

Thaer, som fra 1828 har fortsat Bestyrelsen af det af Faderen paa Möglin oprettede Institut, udtalte sig ligeledes for Nødvendigheden af en forudgaaende grundig Dannelselse for den unge Landmand, men skildrede hvor uheldig en Saadan befandt sig situeret, naar han, efter sædvanlig Skik og Brug, drog til en Gods-eier eller Forpagter, for praktisk at lære Landvæsenet. Er han født paa Landet og kjender lidt til Plov og Harve, vil han vel finde sig tilrette, men ingenlunde naar han kommer lige fra Staden. Hvorledes skal han

*) Det Jordtilliggende, der findes ved Institutet paa Tharand, er iøvrigt kun ubetydeligt, og, saavidt jeg efter et kort Besøg tør bemærke, Bedriften der ingenlunde mønsterværdig.

holde sig i Anseelse, uagtet sin virkelige Dannelsse, hos Folk, der, skjøndt de selv kun forstaae at holde en Møggreb, møde ham med Spot og Smil, i det de ikke kunne begribe, at Nogen kan ellers vide Noget, naar han ikke kan, hvad netop de selv vide. Derfor ansaae han det ønskelig, at der oprettedes saadanne Anstalter, hvor unge dannede Mænd under heldigere Vilkaar kunde tilegne sig det Praktiske, og maatte disse helst være paa ikke for store Gaarde, som Eieren selv driver, og hvor Lærlingen kunde modtage Underviisningen af en dannet Mand og udenfor Arbeidstiden betragtes som Lem af Familien. Et Ophold af 1 Aar vilde formeentlig hertil være tilstrækkelig og derefter kunde de gaae over til større Godser.

Et Medlem af Forsamlingen stadfæstede af sin egen i sin Ungdom gjorte Erfaring Rigtigheden af det af Chaer Uttrede.

-
- Det 5te Spørgsmaal: „hvorvidt gaaer Statens Berettigelse og Forpligtelse til at føre Tilsyn med Benyttelsen og Behandlingen af de Privates Skove?“ fremkaldte lange, levende og interessante Debatter, der fortsattes i det 5te Plenarmøde. Man maatte imidlertid vistnok give en Taler Ret, naar han yttrede, at Meningsforskjelligheden om dette Spørgsmaals Besvarelse havde sin dybere Grund i de politiske Ansuelser. Hvor den politiske Frihed havde gennemtrængt Folkets Liv, maatte man finde det ulogisk og inconsequent, naar et Formynderskab fra Statens Side vilde gjøre sig gjældende over den Privates Benyttelse af

hans Skove; anderledes stiller Sagen sig hvor det patriarkalske Forhold bestaaer i sit hele Omfang.

Meningerne stode skarpt mod hinanden og bleve fra begge Sider udtalte med megen Barme og forsvarrede med Dygtighed, dog søgte de Fleste at hævde Besiddernes fri, velerhvervede Eiendomsret.

Derimod erindrede v. Gaffron, at høiere Stats-hensyn kunde gjøre en Indskrænkning i Eierens Ret nødvendig, for at forebygge Mangel paa Skovproducer, navnlig Brændselmateriale.

v. Cløsen indrømmede, at der kunde i visse Tilfælde være Hensyn at tage af Staten for at bevare Skovene, men troede ikke at man ved de lettede Communicationsmidler og de Surrogater, man havde i Tørv og Steenful, behøvede at frygte Mangel paa Brændsel; hvorfor dette Hensyn ikke kunde berettigge Staten til de omhandlede Indskrænkninger, snarere maatte den i dette Tilfælde ved Expropriation mod fuldkommen Erstatning selv erhverve saadanne Skovarealer, som den vilde bevare. I climatist Henseende og som Beskyttelsesmiddel mod Storm, Vandflod og Flyvesand var Skovenes Bevarelse paa mange Steder af yderste Bigtighed og her maatte det være Forstpolitiet's Sag ved hensigtsmæssige Foranstaltninger at forhindre Skovenes Udelæggelse.

Derimod talte v. Pannewig, skjøndt selv Forstmand, med Barme Skoveiernes Sag. Han mindede om, at fra 1809 vare Lænkene løste i Preussen, der hidindtil havde holdt Kræften fængslet i de forskjellige Erhvervsgrene. Vare, som naturligt, Misbrug ikke

udeblevne, havde Erfaring dog stadfæstet det Gavnlige i den friere Benyttelse; havde Sydtyskland endnu ikke erfaret de heldbringende Virkninger af Næringsfrihed, maatte han dog ønske, at Forstvæsenet i Preussen, hvor det var frit, fremdeles maatte vedblive at være det.

For den modsatte Mening tog derimod Forstraad Grelinger Ordet. I det han bemærkede, at det var under uheldige Omstændigheder han fremtraadte, da Forsamlingen saa lydeligt havde givet sit Bifald tilfjende med det foregaaende Foredrag, vedblev han: Frihed i Eiendomsbenyttelse er vistnok et Ord af en herlig Klang, men her kom det an paa at føre Spørgsmaalet tilbage til dets sidste Grund og derfor først at undersøge hvad der var Statens sidste Formaal. Dette maatte han ansee at være Befordring og Sikkren af alle dens Beboeres Velvære. Forsaavidt nu Skovenes Bevaring maatte findes nødvendig for Beboernes Velvære, var det ikke blot Statens Ret, men dens Pligt, at forebygge deres Ødelæggelse. Saadanne Tilfælde fandt Sted med Skovene paa Bjergrygge, Flodbredder, Havkyster og Flyvesandsstrækninger, hvis Bevaren var af Bigtighed ofte for et stort tilgrændsende Distrikt. Af deres Bevaren paa Bjerghoederne afgang ofte mange Tusinders Vel i Dalene; ved Flodbreddernes Bevorning med Skove sikredes de Omkringboende mod Oversvømmelser. Mindes! tiltraabte han Forsamlingen, hvad vi nylig have oplevet: tydske Hjerter modtog med Sorg Efterretningerne om de Oversvømmelser, der have ødelagt store Strækninger af Fædrelandet; tydske Hænder have rundelig frembaaret milde

Gaver for at lindre Noden og Elendigheden; og tydske Aander anstrænge sig endnn for at finde Midler til Beskyttelse mod lignende Udelæggelser. Men Strømmene vilde ikke med saa tilintetgjørende Bælde have udgydt sig over Landene, naar Skove paa deres Bredder havde gjort dem Modstand. Agter derfor hvad hine Barselsstemmer tilraabe: „bevarer Skovene paa Bjerg- højderne og Flodbredderne.“

Ved dette Foredrag havde man Leilighed til at erfare hvilken Magt det varme og fuldtonende Ord udøver, især naar det berører let gjenklingende Streng i Tilhørernes Følelser, og hvor vanskeligt det er selv ved lydelige Meningsyttringer i store Forsamlinger at kunne dømme om hvad der er Pluralitetens sande Overbeviisning; thi i hvorvel det tidligere syntes som var man afgjort for Frihed i Benyttelsen af Skovene, hilstes Taleren med længe vedholdende Bifaldsyttringer.

Efterat flere Talere havde yttret sig i begge Retninger, blandt hvilke v. Török, Generalsecretair for den landoeconomiske Forening for Kongeriget Ungarn, havde oplyst, at der for nylig i Ungarn, hvor ellers den frieste Benyttelse af Landeiendomme fandt Sted, var udkommet en Lov mod Skovens Udelæggelse, navnlig med Hensyn til de store Skove paa Karpatherne, — sluttedes Debatten med et humoristisk Foredrag af Dr. Falk. Han erklærede strax aabent at han var Part i Sagen, og som Skoveier ikke kunde erkjende Berettigelsen af de Indstrænkninger, som fra flere Sider vare tilraadte. Ligesaalidt kunde han erkjende Rigtigheden af alle de Beskyldninger, der vare gjorte mod Skov-

eierne, som vare de Skyld i de ugunstige Veirforandringer, der havde fundet Sted, eller den længere end sædvanlig vedholdende Tørke, som havde hersket i det foregaaende Aar. Jupiter pluvius havde i det Mindste senere viist at hans Herredømme ikke var tilintetgjort. Man vilde dog vel ikke for Alvor have Weichselsens og Oderens frugtbare Flodbredder og Enge omdannede til Skove, Moradser og Damme, som Boliger for Krebs og Fisk af Frygt for mulige Oversvømmelser. Unseer Statens Bevaringen af visse Skovstrækninger for nødvendig, er det uretfærdigt ved Magtsprog at gribe ind i den Enkeltes Privateiendom og for det Heles Vel at paalægge ham saa overordentlige Baand, saa maa Staten tilkjøbe sig den Skov, den agter at bevare; thi naar det almindelige Bedste fordrer det, maae Skovene som al anden Eiendom være Expropriationslovene undergivne. De foreslaaede Indstrænkninger i Benyttelsen ere upraktiske. Det er en daarlig Landmand, der ikke lod sit Korn høste, naar det er modent; det samme maa ogsaa gjælde om Skoveieren, men heri forhindres han naar han ei har fri Raadighed over sin Eiendom. Kom der f. Ex. en Kjøber og ønskede til en Bygning 20aarige Fyrretræer, maatte han svare, det gjør mig ondt, men 20aarige Træer tør jeg ikke sælge; behager De ikke af den 100aarige Bestand? Kom en Bygmester og begjærede 80aarige Træer, maatte Besidderen svare: Hoistærede! Loven maa have sin Gang, jeg kan kun tilbyde 100aarige. Overhovedet behøvede man ikke at frygte for at skovrige Egne skulde forvandles til Ørkener; thi en

stor Deel af Skovene tilhørte allerede Regjeringen, Majorater og Fideicommisser og kunde altsaa ikke ryddes. Ligeledes var en stor Deel af de øvrige Skoveiere forgjældede og Creditorerne vilde nok paasee, at deres Pantar ikke aldeles ødelagdes. Derfor kunde man være temmelig rolig indtil al Gjelden var betalt, og dette vilde endnu være Noget.

Muntert Bifald ledsagede dette Foredrag, der sluttede en Debat, i hvilken aldeles modsatte Anskuelser ingenlunde udsonedes i en høiere Eenhed, ja uden at egentligt noget nyt Moment fremkom til Opgavens tilfredsstillende Løsning.

De foransførte i 4de Møde stedsfundne Discus-sioner om Landvæsen's Elevers Dannelse havde foranlediget Deconomie-Director Kothe til en Opsats, som han oplæste og hvori han, i det Væsentlige tiltrædende Prof. Schweigers Anskuelse, i Korthed fremstillede sin Underviisnings-Methode. Han havde for Dødblikket 24 Elever. Flere kunde han ikke optage; men til Institutets Udvidelse havde han ansøgt Regjeringen og faaet Tilfagn om aarlig Understøttelse.

Under Talerens Direction stode 10 Forvaltninger, ved hvilke der vare ansatte 2 Inspectorer og 8 Forvaltere (Amtleute). Enhver af disse tilbeholdes 2—3 Lærlinge til Underviisning. Eleverne maatte føre en Arbeidsjournal samt desuden en Dagbog over alt hvad der foregik, og en Udgiftsbog over egne Udgifter, deels for at vænne dem til Sparommelighed, deels for at udjevne et Misforhold, der saa let kunde opstaae af Elevernes forskjellige oeconomiske Vilkaar.

Uden noget Hensyn til mulig Standforskjel spisde de ved Forvalterens Bord og behandledes som Læmmere af Familien. Foruden disse almindelige Bestemmelser gaves Forvalterne en egen Instrux om den særegne Underviisning de havde at meddele, hvorfor ogsaa Eleverne ofte stiftede Plads hos de forskjellige Bestyrere. Den af dem førte Dagbog blev hver Maaned gennemseet af Directoren, der ligeledes hver Maaned lod dem samles hos sig, hvor de bleve prøvede i hvad de havde lært. Senere bleve Eleverne brugte som Opsyndsmænd ved de forskjellige Arbejder, hvorved de lærte den for Landmanden saa uundværlige Udholdenhed.

Om Vinteren cirkulerede regelmæssig landoekonomiske Skrifter blandt dem, og hver Aftne Uge maatte de besvare en skriftlig Opgave.

Efter et toaarigt Cursus afholdes en offentlig Prøve, og efter denne raadede han de Dygtigere og bedre Begavede at besøge et høiere videnskabeligt Institut.

Allerede i et af de første Møder var der efter Torsø's Forslag blevet nedsat en Comitee til at afgive Betænkning om ved Naturvidenskabernes Hjælp at udfinde Surrogater for Fødemidler ved en befrygtet Hungersnod, som Følge af Sædarter og Kartofflers Misvært.

Ved Motiveringen af dette Forslag havde Proponenten oplyst, at han var blevet bevæget dertil ved den Nød, som truede hans Fødeland Ungarn ved en mislig Høst af Sædarter og Kartoffelsygdommen i 1845. Han troede at lignende Ulykker kunde træffe de andre agerdyrkende Lande og meente, at det var

vigtigt at udfinde Midler, der kunde forebygge en saa frygtelig Elendighed, som Hungersnød.

Den nedsatte Comitee udtalte sig i sin Betænkning derhen, at man neppe af Naturvidensskaben kunde vente Opfindelsen af et Surrogat, der kunde erstatte de vante Fødemidler for Mennesker og tillige være uskadeligt for Sundheden. Man havde vel i Nødens Tid taget sin Tilflugt til flere Midler, der temporairt havde forøget Næringsmidlernes Volumen og stilleet Hungeren, men i Neglen og Længden havde de været fordærlige for Helbredden.

Den sikreste Hjælp troede Comiteen vilde være at søge i den bedst mulige Benyttelse af Agerjorden, i Forbedringen af Communicationsmidlerne og i enhver mulig Lettelse for Handelen og det indbyrdes Samkvem; i det de antog at Dampkraftens Anvendelse saavel paa Skibe som Sporveie derpaa vilde udøve en mægtig Indflydelse.

Dog troede de desuden at burde henlede Opmærksomheden paa følgende Punkter:

1) Større Sparsommelighed i Brugen af Kornvarer og Kartofler ved en indtræffende Misvæxt, navnlig saaledes at de Første ikke anvendtes til Brændeviin og de Sidste ikke til Kreaturføde.

2) Opbevaring af Korn og Kartofler i en til Bevaring bedre egnet Form som Meel.

3) Dyrkning af tidlig modne Sædarter, da Nøden især viser sig størst henimod Høsten; s. Ex. Vinter- og Himmelbyg.

4) Benyttelse af Agerjorden til 2 Afgrøder samme

Nar, f. Ex. de saakaldte Stubroer, der flere Steder i Tydskland saaes i Rugstubbene og endnu samme Efteraar give en Høst.

5) Udvidelse af Træfrugtavlen.

Baron Rüttwig og Kiese anbefalede som det hensigtsmæssigste Middel Anlæggelse af Magaziner og deres Forsyning i gode Aaringer.

I et temmeligt pathetisk, ved hæftig Gestikulation endmere fremhævet Foredrag udtalte Thaer sin Interesse for det foreliggende Spørgsmaal, og i det han skildrede den Nød, som de Fattige vare ved Misvært udsatte for i et Land, hvor de vare henviiste til at benytte Brødet, som deres eneste, eller vigtigste Næringsmiddel, antog han, at man bedst forebyggede en Misvæertes skadelige Virkninger og en befrygtet Hungersnøds Jammer, ved at bringe Henrich den Ades bekjendte Uttring til Virkelighed, at enhver Arbejder kunde komme sin Høne i Suppegryden. Thi naar Arbejderen fortærer en Portion Kjød, behøver han mindre Brød og Kartofler, og bereder sig tillige en kraftigere Næring*).

6te og sidste Plenarmøde.

Dette Møde aabnedes med et Foredrag af Lørøf over Ungarns Tilstand. Han oplyste, at ogsaa

---

*) Hvor sandt dette end maa erkjendes at være, undlod Tale-
ren endog blot at antyde, hvorledes Arbejderne skulde skaffe
Udveie til denne Høne, eller dette Stykke Kjød, og minde
saaledes noget om Prindsessen, der raadede den fattige Kone,
der beklagede sig over at mangle Brød, at matte sig ved
Tarte.

i Ungarn kunne Eiendommene deles i frie og ufrie, i det dog det hele Afgiftsvæsen saavel til det Offentlige, som til Grundeierne i de sidste Aar for Brugerne af de ufrie Eiendomme ere blevne fastsatte ved Love, ved hvilke deres Tilstand er blevet betydeligt forbedret, saaledes at endog $\frac{1}{3}$ af Adelen behoer og driver flige Bøndergaard under lige Vilkaar med Bønder. Selv eiendom udbreder sig Aar for Aar; men for at Landet kunde gaae frem i saadan glædelig Udvikling i enhver Retning, maatte:

- 1) Almueunderviisningen undergaae en tidsvarende mennekeværdig Reform;
- 2) maatte Adelen paatage sig en forholdsmæssig Deeltagelse i Skatterne, og
- 3) maatte Adelens personlige Rettigheder udvides og saa til Uadelige, og disse i Forhold til intellektuelle og materielle Gæver indrømmes Andeel i Lovgivningen.

Naar dette skeete, vilde Ungarn efter Talerens Formening ikke blot blive blomstrende og lykkelig i det Indre, men som Germaniens troe Forbundsfølge opstille en uoverstigelig Muur mod enhver Fare, hvad enten den kom fra Ost eller Vest, Syd eller Nord.

Efterat der dernæst var meddeelt Underretning om de for de fremstillede Redskaber og Landboeproducter uddeelte Præmier, blandt hvilke for tjener at nævnes den for omtrent 6 $\mathcal{R}$ i Schlesien avlet, særdeles smuk og hvid Silke, gaves af Secretairerne i de forskjellige Sectioner et kort Resumé af de der debatterede Gienstande.

Da deels Tiden, eftersom flere Sectioner afholdtes samtidig, deels Mangel paa tilstrækkelig Sagkundskab, for med Nytte at kunne deeltage deri, forhindrede mig fra at bivaane nogle af dem, nødsages jeg til at indskrænke mig til hvad der om disse blev meddeelt i dette Plenarmøde, med Undtagelse af Sectionerne for Agerbrug og Dværgavl, i hvilke jeg stadig var tilstede.

1) Sectionen for Faareavl, ved Secretairen Hr. Frank.

I München blev det ved den 8de Forsamling vedtaget at der i Breslau nogle Dage før de egentlige Møder skulde danne sig en Section af Schæferkyndige, der skulde beskæftige sig med disse 2de Opgaver:

1) Fastsættelse af en Terminologie for at sætte en Skranke for de altfor mange Udtryk af forskjellig og tvivlsom Betydning, der anvendes med Hensyn til Faareavlen og Udfundskaben;

2) at underkaste alle de Gjenstande en foreløbig Derveielse, som i forøget Grad ere af Interesse for Schæferivæsenet.

Uagtet et betydeligt Antal af Sagkyndige havde indfundet sig og en Comitee allerede var blevet nedsat den 5te September for at gjøre Udkast til den omhandlede Terminologie og uagtet den Flid og Umage, som denne anvendte paa Sagen, var det dog ikke lykkes at fremme den saavidt, at den i Sectionen kunde komme til Discussion; men Betænkningen vilde blive optaget i den trykte Beretning.

Af de i Programmet stillede Spørgsmaal bleve især 2de fuldstændigere behandlede; nemlig det Første:

„Hvilke Erfaringer har man i den nyeste Tid gjort med Hensyn til Fordelen eller Skaden af en consequent Parring i den samme Race (Inzucht) i høitforædlede Schæferier? Er den periodiske Dyrskning af Blodet absolut nødvendig, selv om ingen arvelige Feil have indsneget sig?“ Uagtet en lang og levende Debat kunde man dog ikke blive enig om dette Spørgsmaals Besvarelse, i hvorvel Pluraliteten tiltraadte Grev Stosch's Mening: at Parring i samme Race og Slægt (Inzucht) overhovedet er at anbefale, ja endog er nødvendig for at opnaae Constanthed; men at derimod Parring mellem de nærmest Beslægtede, mellem Forældre og Affom og Sødsfende, vel ikke er absolut skadelig, men bør dog kun anvendes med yderste Vaersomhed.

Dgsaa det 6te Spørgsmaal: „Har Videnskaben eller Erfaringen gjort nogen Fremskridt i at helbrede Travesygdommen hos Faar?“ optog Forhandlingerne i et heelt Sectionsmøde. Det var derved blevet oplyst at denne Sygdom havde været kjendt førend man indførte de spanske ædle Faar. Locale Forhold i Forbindelse med ugunstige Aargange, slet Foder, Anvendelse af for unge Dyr eller for gamle Bædre til Parring kunne foraarsage denne Sygdom, der dog syntes at adskille sig i 2de Arter. Den ene skaaner de ældre Dyr og angriber kun de unge velfodrede Dyr i en Alder af 1—2½ Aar og har megen Liighed med Dreiesygen, og den troede man at kunne forebygge ved Dyrmærksomhed paa de foranførte Omstændigheder, i hvilke

man søgte Grunden til den. Den ansaaes ikke for smittende.

En anden Art er blevet iagttaget ved gamle Faar; og giver sig tilkjende ved en Kløe over Bagdelen, som Faaret derfor søger at rive mod allehaande faste Gjenstande. Man foreslog derfor at kalde denne Art „der Reiber“. Denne er smitsom og har endogsaa angrebet Geder.

Travesygdommen ansaaes for en Nerveaffection og dens Helbredelse lykkes næsten aldrig; hvorfor det tilraabedes strax at skaffe det angrebne Dyr afveien. De Fleste antog at denne Sygdom var arvelig; dog modsagdes dette af Andre.

At lade de unge Lam græsse tilligemed deres Mødre, istedetfor at fodre dem paa Stald havde man næsten overalt foretrukket, dog var der flere Steder, hvor man med ligesaa godt Udfald havde holdt Lammene paa Stald og endog fodret dem med Grønt; ja man fremhævede endog dette som det bedste, naar man vilde anvende den største Omhu for Lammene.

Imod at fodre med Kartofler opløstede sig kun faa Stemmer; i Schlesien gives i Almindelighed Lammene, naar de ere 3 Maanedes gamle, fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ P og ældre 1 til $1\frac{1}{2}$ P daglig; hvor der mangler Hø gives $\frac{2}{3}$ af Foderet som Kartofler og $\frac{1}{3}$ i Halm og Hø; ja til Beder har man daglig anvendt 6 P Kartofler og derved faaet dem meget fede.

I October har man forsøgt at klippe de i Mai og Juni fødte Lam og derved vundet et større Udbytte af Uld; imidlertid tillader Veiret ikke hvert Aar at

flippe Lammene i October og tidligere kan det kun ssee hvor man lægger Bind paa Faar med Kamuld.

Uagtet Forsamlingen i Almindelighed foretrak den naturlige for den kunstige Badst, var det dog godt gjort ved Erfaring at det Preysiske Badstemiddel gav en meget god Uld; hvorhos det blev oplyst at det var den i Ungarn vildtvorende Plante *Gypsophila paniculata*, af hvilken dette Middel blev tilberedt.

Med Hensyn til Forstsectionen underrettede Overforster v. Wickebe om at den havde vedtaget paa egen Bekostning i særskilte Aftryk at offentliggjøre sine Forhandlinger.

Fra Sectionen for landoekonomiske Bier, hvert og den anvendte Naturvidenskab meddeelte Prof. Glubek: i Anledning af det 1ste Spørgsmaal: hvilke Erfaringer har man hidindtil gjort om Diltvirkning af Bygmalt og Kartofler? bleve 2 Sorter *Di* foreviste; den ene fandtes ikke tilstrækkelig afgjæret og behagede mindre end den anden. Naar man anvender 5—10 pCt. Bygmalt kan der af Kartofler vindes meget godt *Di*; og det er at vente at disse for Fremtiden mere ville blive anvendte dertil end til Brændeviin.

Med Hensyn til det 2det Spørgsmaal: „hvilken Construction af Brænderieapparater er i fortrinlig Grad befundet hensigtsmæssig“, havde man eenstemmig erklæret sig for det pistoriuske.

Over det 3die Spørgsmaal: „den hensigtsmæs-

sigste Mæskningsmethode" var intet Nyt blevet meddeelt.

Det 4de Spørgsmaal: „turde det under de nærværende Forhold endnu være fordeelagtigt at anlægge nye Brænderier“, lod sig i denne Almindelighed, i hvilket det var fremsat, ikke besvare, da det ahang af forskellige locale Forhold.

Bed Discussionen om det 5te Spørgsmaal: „hvilken Fremgang og Resultat har Fabricationen af Kartoffelmeel og Sirup hidtil havt og lover denne Fabrication at erstatte Fordelene ved Brænderierne?“ troede man at kunne antage, at man i Tydskland ligesom i Frankrig kunde anvende Kartoffelsirup til Frembringelse af bedre Biinsorter; man antog at man muligt for Fremtiden ikke vilde transportere de 90 pCt. Vand, som Binen indeholder, men afdampe den vundne Most og paa Forbrugsstedet igjen ved Hjælp af Kartoffelsiruppen forvandle den til Biin.

Bed det 6te Spørgsmaal: „paa hvilken Maade kan det af Kartofler vundne Stivelsesmeel i det Store let og med ringe Beføstning tørres?“ viiste det sig at Kartoffelmelet fortjente stor Opmærksomhed, da en Blanding af $\frac{1}{2}$ Kartoffel og $\frac{1}{2}$ Rugmeel gav et særdeles godt Brød.

Over det 7de og følgende Spørgsmaal om den bedste Tagbedækning havde de fleste Medlemmer udtalt sig derhen, at de enkelte flade Tagbedækninger vare at foretrække for de dobbelte.

Besvarelsen af det 12te Spørgsmaal: „om den sparsommeligste Skorsteensindretning i Forbin-

delse med Bagerovn" havde man troet at burde opsætte til det næste Møde i Græg, hvor nylig en hensigtsmæssig Opfindelse var gjort i den Retning, og hvoraf Modeller sammesteds vare at erholde.

Da Kunkelroesukkerfabricationen først af alle Steder i Tydskland var blevet paabegyndt i Preussen, da Markgraf alt i 1767 havde godtgjort deres sukkerholdige Substans og en egen i Schlesien dyrket Art under Navn af Betterave de Silésie var fordeelsagtigt bekjendt selv i Frankrig, havde man ogsaa beskæftiget sig med flere Spørgsmaal denne Fabrication vedkommende, saavelsom om denne Rodfrugts Dyrkning.

Endelig var der ogsaa blevet debatteret om Gipsens Virkning paa Agerjorden; men man var derved ikke kommet til noget afgjørende Resultat. De praktiske Landmænd vare af den Mening at der ved Gipsen tilføres Planterne Svovl tildeels i Form af svovlet Vandstovgas, hvoraf man forklarede dens gavnlige Virkninger paa Bælgædarterne, men ikke paa Halmfrugterne. Uagtet Gipsen decomponerer Ammoniakten, vilde de dog ikke tiltræde Liebig's Mening at den virker ved at fixere den i Luften indeholdte Ammoniak og saaledes tilfører Planterne Dvælstof, fordi Ammoniak kun i ringe Grad er tilstede i den atmosfæriske Luft.

For Sectionen for Havevæsenet berettede Baron v. Mandell:

Med Hensyn til de 2de første Spørgsmaal, der angik Biinavlen havde man ikke i Forsamlingen tilstræffelig Erfaring og var derfor gaaet over til det

3die Spørgsmaal: „i hvilke Egne af Tydskland drives i størst Omfang Fabrikationen af Frugtviin?“ Som saadanne anførtes Franken, Rhinhesen, Würtemberg, Nassau, Østerrig, Kærnthæn og Steiermark.

Det 4de Spørgsmaal: „hvilke ere Betingelserne for en fordeelagtig Drift af denne Fabrikation; hvilke Frugtsorter egne sig bedst til denne Anvendelse, og til hvilken Productionspræis kan en god, velmagende og holdbar Frugtviin tilvirkes?“ kunde af Mangel paa Erfaring i denne Industrigreen i Schlesien ikke udtømmende besvares; dog advarede man for til dette Brug at anvende de søde Frugtsorter, da disse gave en mindre velmagende Most.

Paa Spørgsmaalet „i hvilken Tilstand befinder for Tiden Træfrugtavlén sig i Schlesien,“ lod Svaret, at denne ingenlunde i Almindelighed i Sammenligning med andre Lande stod paa et høit Trin. Vel havde i den senere Tid viist sig en varm Interesse for Sagen, men den syntes igjen at være affjølnet.

„Hvilke ere Aarsagerne hertil?“

Mangel paa Lyst og Kjendskab dertil hos Almuen og tillige den høie Præis paa Frugttræer anførtes som Grunde.

„Hvilke Midler have i andre Lande viist sig som hensigtsmæssige?“

Fra Steiermark angaves de virksomste Midler at have været: Anlæg af en Centralstole for Frugttræavlén af den landoeconomiske Forening, Dannelsen af Filialer, Skolebornenes Underviisning af Skolelærerne i denne Retning, hvortil de opmuntredes ved Udde-

ling af Medailler til de Birksomste. Den samme Fremgangsmåade havde man anvendt i Ungarn og benyttet ellers ubrugelige Fælledsjorder til Anlæg af Commune træskoler.

I Würtemberg havde Ansættelsen af Skytter, der boristfyde det skadelige Bildt og aflevere det til den Jagtberettigede, bidraget til at sikkre Frugttræerne for den Skade, som Bildtet ellers kunde anrette derpaa.

De samme Midler troede man vilde være hensigtsmæssige i Schlesien.

„Hvorledes bør man forholde sig med at anlægge Frugttræeskoler og opelske sunde Frugttræer?“

Som Grundlag for Forædlingen havde Stammer efter Kjerner af vilde Frugtsorter viist sig som de fordeelsagtigste, navnlig for Kirsebær *prunus Mahaleb* (Mahaleb-Blomme-Hæg), for Æbler *pyrus baccata* (siberisk Æble) og *pyrus prunifolia*. Podning og Deculering foretoges bedst paa saa unge Stammer og saa nær Roden som muligt.

Da Sectionsberetningerne saaledes vare tilende sluttede Præsidenten Grev Burghaus den 9de Forsamling af tydske Land- og Forstmænd med et hjerteligt Levvel! der besvarede paa Forsamlingens Begne af Baron v. Glosen og Lørøf, og hvorved udbragdes et „Leve“ saavel for Præsidenten, som for H. M. Kongen af Preussen.

Sectionen for Agerdyrkning

Iledes af Baron v. Niese som Dirigent og Amtsråd Gumprecht som Secretair.

Det 1ste Spørgsmaal angik Kartoffelavlens i dens hele Omfang altsaa dens Indflydelse paa Bødriften i det Hele, dens Plads i Sædskiftet, Valg og Behandling af Algeren, Udvalg og Medbringelse af Sættekartoflerne, Kartoffelmarkens Behandling til Høsten, Høsten selv og Kartoffernes Opbevaring.

Netop fordi Spørgsmaalet var saa omfattende og det af Præsidenten ikke blev adskilt i sine enkelte Dele og momentviis stillet til Discussion, faldt denne noget broget ud, i det de forskjellige Talere greb det Moment, som meest interesserede dem, hvorfor Debatten langt fra gav Svar end sige tilfredsstillende paa alle de opstillede Punkter uagtet de optog 2de Sectionsmøder.

Gumprecht aabnede Discussionen ved at bemærke, at man i Schlessien dyrkede Kartofflerne i kraftig, men ikke frisk gjødet Jord, og udvalgte til Sættekartofler fuldmodne godt opbevarede Kartoffler, og foretrak de hele for ituskaarne.

v. Elsner meente at ikke aldeles modne Kartoffler vare at foretrække og anførte at allerede i Juli Maaned Optagne vare befundne særdeles gode til Sæd. Flere Talere bestrede denne Anskuelse og erklærede at de netop ved denne Fremgangsmaade havde faaet den tørre Raadenhed blandt deres Kartoffler; dog talte Prof. Schweizer senere i et længere Foredrag for Muligheden af at anvende Saadanne; men de udfrævede stor Forsigtighed for at overgjemmes og kunde af den Aarsag i det Hele ikke anbefales. Ludewig meddeelte at han paa stærkere Jorder dyrkede Byg efter Kartoffler

efter at have ploiet 2 Gange om Efteraaret og 1 Gang om Foraaret; efter Byg fulgte Raps, hvori blev saæet Kløver.

Flere Talere bestrede denne Frugtsølge, fordi Raps ikke lykkedes efter Byg, ligesaa lidt som Kløver i Raps, hvorved man ogsaa forhindredes fra at saae Vintersæd efter Rapsen, hvilket maatte anses for en fordeelig Frugtsølge.

En Taler anbefalede Kartoffelavl forbi ved den Gjødningsmassen forøges.

Imidlertid antog dog Flere, at dette maatte betinges af det Forhold, i hvilket Rodfrugtavlens stod til Halmfrembringelsen, og i det ingen bestemt Talangivelse af Arealet lod sig anføre, bemærkede Neumann, at han vel tidligere havde brugt 20 pCt. af Arealet til Kartoffelavl, men ikke uden Tab, og var derfor sæt ned til 10 ja 8 pCt. Herimod anførte v. Hattorff fra det Hannoverse et Exempel paa at en Mand i 10—15 Aar havde dyrket Halvdelen af sin Mark med Kartofler, der anvendtes til et stort Brænderie, og Halvdelen med Kornarter; rigtignok havde han kjøbt Halm. En Anden havde paa en lille Eiendom Aar for Aar dyrket Kartofler paa samme Sted. Ved at bruge den samme Art tog Udbyttet Aar for Aar af; men ved Omverling af Sorterne var det igjen tiltaget.

Hirschfeld meddeelte Oplysning om det i Holsteen efter Kobbelbruget sædvanlige Sædfifte, der vakte almindelig Forundring ved det fleeraarige Græsleie, hvori Rotationen ender.

Efter mangeaarig Erfaring tilraade Prof. Schweitz

zer at anvende Gjødning til Kartofler, der vare bestemte til Foder; kunß maatte Gjødningen udføres om Efteraaret og ved gjentagen Pløining godt blandes med Jordsmonnet. Overhovedet ansaae han det for det Vigtigste, at den til Kartofler bestemte Ager gaves en havemæssig Kultur.

Dirigenten opfastebe nu det Spørgsmaal, i hvilket Forhold Kartofler udsugebe Jordens Kraft i Sammenligning med Rug, naar man f. Ex. antog at 1 Td. Vand gav 80 Tdr. Kartofler og 8 Tdr. Rug.

Schweizer antog at Rugen angreb Jorden mere end Kartofler, og fastsatte efter sin Erfaring Forholdet som $1\frac{1}{2} : 2$.

Gumprecht, Hirschfeld og Flere betvivlede Muligheden af at udtrykke Forholdet i bestemte Talsstørrelser, og troede at der burde tages Hensyn til at Kartoflerne indeholdt næsten dobbelt saa meget Stivelsesmeel som Rugen fra samme Areal, naar der avledes 80 Tdr. Kartofler mod 8 Tdr. Rug.

Hertil bemærkede vel Holleufer, at Erfaring viste at en paafølgende Sædant lyffedes bedre efter en god Afgrøde end efter en ringe, og troede derfor ikke at det af Gumprecht Anførte kunde give en paalidelig Maalestof for den Kraft Kartoflerne havde uddraget af Jorden.

Hirschfeld tilføiede nu yderligere at Kartofler udfrævede fuldstøffholdig Gjødning, og derfor havde han med største Held anvendt Natronsalpeter, i det Salpeter spillede en vigtig Rolle til at sikke en god Høst.

Dette blev yderligere stadfæstet af Prof. Hlubek,

at Salpeter bidrog til at Kartoflerne bleve rigere paa Stivelsesmeel; han angav endog Forskjellen mellem Koegjøbning og Hestegjøbning, der er riig paa Salpeter, at variere fra 10 til 30 pCt. til Frembringelse af Stivelsesmelet. Hertil knyttede han nogle almindelige Bemærkninger fra Agerdyrknings-Statiften; og søgte at imødegaae den Anskuelse som vildfarende, at de uorganiske Bestanddele i Planterne, der vise sig som den tilbageblivende Afte, skulde hidrøre fra tilsvarende Bestanddele i Agerjorden og de organiske derimod fra den atmosfæriske Luft. Han paastod saaledes at Phosphor ikke findes nogetsteds undtagen i nogle enkelte Høie i Spanien og kunde saaledes ikke spille nogen vigtig Rolle i det praktiske Agerbrug. Jordens Udsugning ved en vis Sædart og Erstatningen derfor burde bestemmes efter det Høstedes og Gjødningens Bægtforhold.

I det 2det Sectionsmøde fortsattes Forhandlingerne over det 1ste Spørgsmaal, i det Præsidenten som nærmest Gjenstand for Discussionen fremhævede: „Markens Behandling, Sættekartoflernes Udvalg og Lægning, Behandlingen indtil Høst og Kartoflernes Opbevaring.“

Med Hensyn til Udvalg af Sættekartofler dreiede Discussionen sig i det Væsentlige om hvorvidt hele vare at foretrække for itustaarne; nemlig for at forebygge den tørre Raadenhed.

De fleste Talere, selv om de tidligere havde for at bespare Sæd anvendt enten blot Dinene eller overstaarne Kartofler, tilraadede til Sygdommens Forhin-

bring Anvendelse af hele, middelstore og fuldkommen modne Kartofler.

Vel troede v. Schönermarck, at Stykker vare lige saa paalidelige, naar den tilbørlige Forsigtighed anvendtes og de ikke bleve ituskaarne førend umiddelbar før Røgningen.

Men netop fordi man ikke alletider i det Større kan iagttage en saadan Forsigtighed og faae dem lagt paa eengang, fraraadede Gumprecht at bruge andet end hele Kartofler.

v. Kleist oplyste, at man i Pommern altid brugte de allerstørste, naar det gjælder om paa et vist Areal at producere det høist mulige Qvantum. Udbyttet var derved ofte blevet forøget 10 til 30 pCt. Han ansaae Grunden til den tørre Raadenhed at ligge i for stærk Varme eller Sammenbrænding i Rulerne af Sættekartoflerne; hvorfor man burde dertil udvælge de Sidstoptagne og forsyne Batterierne med Skorstene eller Luftrækthuller.

Denne Anskuelse af Oprindelsen til den tørre Raadenhed modsagdes af Eichhorn, der havde prøvet flere Methoder med Kartoflernes Overtvintren, men ligesuldt var blevet hjemført af Sygdommen.

Med Hensyn til at opelske Sættekartofler af Frøe bemærkede v. Hattorff, at vel medgif hertil 2 Aar, men de derefter avlede Kartofler gave i Gjennemsnit $\frac{1}{4}$ Deel mere Udbytte, og det i dem indeholdte Stivelsesmeel forholdt sig mod andre som 7: 4, ligesom de ogsaa bedre have modstaaet Sygdommen.

Gumprecht, der i 3 Aar havde opelsket Kartofler

af Frøe, stadfæstede disse Bemærkninger. Han saaede Frøet tidligt i en kold Mistbænk og udplantede Planterne i Marken, naar de vare 3 Tommer høie; men der fremkom paa denne Maade flere forskjellige Arter, som maatte forteres.

Fiedler bemærkede, at han af Frøe af en rød Sort kun havde avlet hvide.

En Taler underrettede om, at man i Ungarn ilede med at sætte Kartofler saa tidligt som muligt for at benytte Jordens Vinterfugtighed. Den sædvanlige Læggetid er Midten af April Maaned. Men for nogle Aar siden havde Taleren allerede lagt en Deel i Slutningen af Marts. Efter den Tid faldt Sne og først efter Midten af April kunde de Dvorige lægges. Disse forbleve ubeskadigede; medens af de Andre over $\frac{1}{10}$ Deel var angreben. Han troede derfor at en for tidlig Lægning var skadelig.

Hvad Lægningsmaaden angik, da meddeelte v. Rosenberg Lipinsky i et udsørligt Foredrag hvorledes han bar sig ad, hvilken Fremgangsmaade fandt meget Bisald hos Forsamlingen. Forresten synes den ikke at have noget Fortrin for den hos os paa mange Steder brugelige Maade at lægge dem efter Hoppelploven og igjen at tilhøppe Raderne, der først efter Udfrudtets Fremkomst atter udharves; med Undtagelse af den for Accuratesse vistnok anbefalelige Markeur, hvorom Mere nedenfor.

Taleren havde i de sidste Aar ikke lagt Kartoflerne paa den faste Bund af Plovsuren; men efterat Jorden var gjennemarbeidet i fuld Dybde i det Mind-

fte 6 Tommer, havde han med en let Hjulplov med et noget hvælvet Skjære omtrent som Erstirpatores truffet Furer af 3 Tommers Bredde med en skarp Kant og 2 Tommers Dybde, hvori Kartoflerne lagdes. Paa Siden var fastsrnet en Markeur, bestaaende i en Jernstang, paa hvis Ender 2 smaa Skjærer vare anbragte. Første Gang fulgte det yderste af disse langs med Markens Iderkant, næste Gang i den ploiede Fure, derved markerede det andet Skjære den Linie, hvor den næste Fure skulde ploies i en Afstand af 1 Alen og 4 Tommer og saaledes blive alle Rader parallelle.

Som Fordele ved denne Methode anførtes:

- at Sættkartoflerne, der komme til at ligge i den løse Muld, hurtigere og bedre spire;
- at de især paa fugtig Bund anbringes ovenover den Fugtighed, der muligt ansamles paa Underlaget, og saaledes ikke saa let raadne;
- at de ved at lægges i en smal skarpt affaaaret Rende ikke komme udenfor Raderne, og følgelig ikke forrykkes eller beskadiges ved de senere Høyninger;
- at de af samme Grund lettere paa engang bringes ud af Jorden ved Hafften naar de optages.

Efter Lægningen tildækkes Kartoflerne med en i det høieste 4 Tommer dyb Fure, hvorved Hestene, for ikke at bringe dem i Uorden, gaae imellem Raderne, og i den Hensigt anbringes en Stang mellem Hovedbladet for at holde dem i den rette Afstand. Naar Kartoflerne have begyndt at spire, tildækkes de med en Fure, der tages noget dybere, hvorefter, naar Ufrudtet er kommet frem, disse atter udharves, hvilket efter Nød-

vendighed gjentages. Sluttelig hyppes de 3—4 Gange; især paa de stærkere Veerjorder, naar Veiret er tort.

Som en Mærkelighed fortjener det maaskee at anføres at en Taler anbefalede Spadefultur selv i det Store, i det han paastod, at den ikke kostede mere end 5 Sgr. mere pr. Morgen $\approx$ 21 fl. pr. $\frac{1}{2}$ Td. Land.

Professor Schweiger troede at kunne afforte Discussionen ved at udtale, at Kartoffelavlens i ethvert Forhold og i enhver Henseende virkede gavnligst, saasnart den kun drives med tilbørlig Indsigt til det almindelige og særegne Diemed man har dermed. Dens almindelige Diemed var paa et givet Areal at frembringe den størst mulige Fodermasse og saaledes erstatte Savnet af Kløver, Luzerne, Esparcette paa Jorder, der ikke egne sig for disse Planter. Dens særegne Diemed var ved technisk Anvendelse at forøge Netto-provenüet af en Eiendom. I denne Henseende kunde den dog kun anvendes paa de større Godser. For de mindre Besiddere var den som den sikreste og giftigste Fodervært paa enhver Slags Jordbund af høieste Vigtighed; thi det maatte være Formaalet for enhver Bedrift, at kunne staae paa sine egne Been og frembringe den Gjødningsmasse, som udtræves ikke alene til at bevare, men forøge Jordens Kraft. Herefter rettede det sig i hvor stort Omfang den burde dyrkes og hvor stort Areal der burde indrømmes den.

Inden Slutningen af dette Møde foreviste Dr. Hubek og uddeelte i Forsamlingen nogle Exemplarer af Mais og en Indigoplante; i det han meddeelte

at denne Sidste polygonum tinctoria opnaaede Mo-
denhed i Ungarn, men ikke i Steiermark efter flere For-
søg. Den erstatter fuldkommen Indigoen; paa $\frac{1}{2}$ Td.
Land kan man avle 70 Centner tørrede Blade og 1
Centner har Værdi af $\frac{1}{2}$ Tl Indigo. Den for den
mceest passende Jordbund er en stærk Icermuldet Jord.
Ved Anvendelsen af den som Farvestof kunne de tør-
rede Blade umiddelbar benyttes, uden at ekstrahere det
paa en kostbar Maade. Han anbefalede den meget,
som for Lande, hvor den ikke kan modnes, da Anstaf-
felsen af Frøet ikke er bekostelig.

Endnu varmere blev den foreviste Mais (Chin-
gantuin) anbefalet, da den i det østerrigiske Høiland
havde givet 120 Centner tørret Substant på samme
Areal, hvor Kartofler kun gave 70—80 Centner.

Flere Medlemmer bemærkede dog at denne Mais
stærkt udsugede Jorden.

Endelig foreviste han nogle Prøver af nepales-
isk Byg, der dog hverken udmærkede sig ved Stør-
relse eller Form.

I det 3die Sectionsmode gik man over til det
12te Spørgsmaal: „har Erfaringen godtgjort, om det
ved eenaarig Kløver er fordeeltigt at saae Græs-
frø iblandt Kløveren, og om, hvis en saadan Bland-
ing kun anbefaler sig ved fleeraarigt Kløverleie, Ind-
førselen af længere Græsleie bør indskrænkes til den
lettere for Kløveren mindre egnede Jordbund?“

Flere Talere udtalte sig for at en Blanding med
andre Græsarter var fordeeltigtst hvad enten Kløve-
ren benyttedes 1 eller flere Aar, i det Algerens Udbytte

forøgedes 20—25 pCt. og man endnu selv om Kløverne mislyffedes dog bevarede en taalelig Græsvært; ligesom den mere sluttede Vært holdt Ageren i en renere Tilstand, navnlig kvalte Dvækrødderne og den vilde Kameelblomst. Dog maatte man ved Valget af Græsarter gjøre Forskjel, naar Kløveren skulde kun benyttes som eenaarig, eller fleeraarig. I første Tilfælde anbefaledes Timothei, italiensk Raigræs og blød Heire.

Det 13de Spørgsmaal: er det hensigtsmæssigere istedet for en Blanding af Græsfroe og Kløver om Foraaret, allerede at udsaae Græsfroet om Efteraaret i Vintersæden og dernæst om Foraaret at lade Kløveren følge? besvarede derhen, at de mere grovformede Frøsorter kunde saaes om Efteraaret, de finformede derimod om Foraaret.

Præsidenten foreslog at behandle det 15de og 16de Spørgsmaal under Eet; nemlig: „give Cerealierne, naar de dyrkes efter fleeraarigt Græsleie, et større Korn eller blot et forøget Halmudbytte?“ og „naar et Agerbrug udfordrer 2 Kløvermarker i en Saarig Rotation, er det da fordeeltigere at beholde et 2aarigt Kløverland, eller hvert 4de Aar at tage et eetaarigt?“

v. Elsner anførte vel et Exempel paa et Gods i Nærheden af Groß Strehlig, hvor der i 25 Aar, Aar ud og Aar ind i enhver Sædart var blevet saaet Kløver; men de Allerfleste vare enige i, at den røde Kløver kun undtagelsesviis under særdeles gunstige Forhold turde dyrkes hyppigere end hvert 7—8 Aar; derimod

forholdt det sig anderledes med den Hvide. Af denne Grund og med Hensyn til Udsædens Kostbarhed fandt Flere, at i det i Spørgsmaalet stillede Tilfælde, var et Aarigt Kloverland at foretrække.

Med Hensyn til det 15de Spørgsmaal: udtalte Hirschfeld og Flere sig afgjort for at flereaarigt Græsleie eller Hvile bidrog til et større Kornudbytte; Gjødningsen og Frugtverelen forøgede kun Halmasgrøden.

Debatten over det 17de Spørgsmaal: „fortjener det anbefaling, for at vinde en god Efteraarsgræsning, at foretage en svag Udsaaening af Klover i den Vintersæd paa hvilken der skal følge Baarsæd,“ gav, uagtet Flere anbefalede at saae $\frac{1}{4}$ Deel imod sædvanlig Udsæd, det Resultat, at dette ikke under alle Omstændigheder kunde være tilraadeligt, især fordi Stubbenes tidlige Behandling derved forsinkedes; ligejoms ogsaa Kloveren slog fejl enten ved Frost eller Leiesæd i Vintermarken.

v. Kleist gjorde opmærksom paa at man i Pommern istedetfor Klover ofte brugte at udsaae Kommen og med 1 Centner kunde besaae 15—16 Tdr. Land. Den vorer paa alle Jordarter og betragtes af Bønderne som en Modgift mod vattersottige Tilfælde hos Faarene.

En anden Taler anbefalede i samme Siemed pimpinella saxifraga.

4de og sidste Sectionsmøde.

Glandsunktet i denne Sections Forhandlinger var Besvarelsen af det 20de Spørgsmaal, betræffende

Høravlen i sit hele Omfang, der dog paa Grund af at Tiden kun tillod at anvende eet Møde dertil, maatte i det Væsentlige indskrænke sig til hvorvidt andre Lande navnlig Schlesien er istand til at producere, endog ved samme Fremgangsmaade, en ligesaa god Hør, som den belgiske og irlandske; om det til dette Diemed er nødvendigt eller endog fordeelagtigt at forskrive russisk Sædehørfroe; om det engelske Maskinspinderie vil virke stadeligt ikke blot paa Haandspinderiet, men ogsaa tilige paa Hørproductionen. Interessante Oplysninger til disse Puncters Besvarelse bleve i længere Foredrag meddeelte af den bekjendte Hør dyrker i Schlesien, Baron v. Rüttwig paa Simmenau, Hørhandleren, Kjøbmand Kopisch og Krigsraad v. Hattorf, Secretair ved den landoeconomiske Forening i Hannover, i hvilket sidste Land Høravl og den dermed i Forbindelse staaende Linnedfabrikation, navnlig som Gjenstand for Huuæflid, indtager en betydeligere Plads i Landoeconomien end i noget andet Land i Tydssland med Undtagelse af Schlesien.

Da flere fædrelandssindede Mænd og landoeconomiske Foreninger, i Betragtning af de betydelige Summer, som aarlig gaae ud af Landet til Indkjøb af Hør og Værrer, ogsaa have bestræbt sig for at skaffe denne Handelsplantes Dyrkning en videre Udbredelse i Danmark (navnlig har Randers Amtshuusholdningselskab i en Række af Aar ved Indkjøb af fremmed Frøe, det Hjemmeavledes Rensning og Hørmøllers Anlæg søgt at virke i denne Retning), troer jeg at det for dette Tidsskrifts Læsere ikke vil være uden Interesse netop

om denne Gjenstand udførligere at erfare foranførte sagkyndige Mænds Anskuelser, hvortil jeg saa meget bedre seer mig istand, som jeg ved Amtsraad Gumprechts Belvillie er kommet i Besiddelse af en fuldstændig Afskrift af den i dette Møde førte Protocol.

v. Hattorf: For at fremme Høraavlen kommer det ved Siden af Anviisning til den rigtigste og fordeelsagtigste Dyrkningsmaade fornemlig an paa at gjøre Udbyttet af Høsten saa indbringende som muligt for Dyrkeren og det i den Grad, at han finder en saadan Fordeel derved, at han bevæges til at anvende en Deel af sit Agerland til denne Sædart fremfor til nogen anden Plante. Det er derfor ligesaa vigtigt hvorledes han med den mindste Beføstning i Arbeide, Dyrkning og Jordens Udsugning er istand til at frembringe den bedste Høst af Hørstraae og Fro, som hvorledes han ved den videre Behandling i høieste Maade kan gjøre sig den vundne Høst indbringende. Med Hensyn til det første Punkt kommer her væsentligst i Betragtning: passende Valg af Jordbund, dens Behandling og Gjødningstilstand, Sædfornets Bestaaffenhed, Saactiden og den fornødne Lugning. Om disse Gjenstande troede Taleren imidlertid at der allerede fandtes saa mange Anviisninger ved Trykken bekyndtgjorte, at han kun i Korthed indskrænkede sig til Meddelelse af følgende Erfaringer, som man havde gjort i Hannover.

Saa vel i første som anden Gjødning d. v. s. saa vel som første som anden Frugt efter Gjødning pleier Hør at lykkes under iøvrigt gunstige Omstændigheder meget godt. Kun maa i første Tilfælde Gjødningen

ikke bringes paa Ageren fort for Udsæden, men ved gjentagne Pløininger godt sammenblandes med Madsjorden, da en frisk især hidsig Gjødning, paaført fort for Udsæden, altid har viist sig at være mislig. Derimod har det viist sig fordeelagtigt at overstrøe den allerede opløbne Hør med pulveriseret Due- eller Hønsesfærn eller med Afke. Undertiden erholdes ogsaa en taalelig Hør, naar den saaes i 3die Aar fra Gjødningen.

Som Forfrugter ansaaes Rug eller Klover at være de bedste, dog i Hannover i Regelen og med bedst Udsald Rugen.

Med Hensyn til Saaetiden, da havde i de allerfleste Tilfælde den tidligere Sæd viist sig fordeelagtigere end den mellemste og sildige, saavel for Tavens Styrke, som det avlede Frøes Godhed til Sæd.

Hvad det 2det ovenfor berørte Hovedpunkt angaaer, nemlig den høist mulige Udbringelse af Høsten, komme 2de Hensyn væsentligst i Betragtning:

- 1) Indvirkningen paa Productets Værdie ved dets videre Behandling enten som Handelsvare i raa Tilstand, eller som Materiale for egen Benyttelse.
- 2) Anvendelse af dette Materiale, som Middel til gavnlig industriel Bessjæftigelse for Producenten eller hans Huusstand.

I første Henseende kommer det fornemlig an paa Ruffningen, Rødningen, Brydningen, Skjætningen og Heglingen. Men da det efter de stedfindende Forhold neppe er rimeligt, at Frembringelse af Hør for at benytte den som Handelsvare i raa Tilstand vil befindes

fordeelagtig i Sammenligning med andre Agerbrugsproducter, er det det andet Punkt, der giver Høravlen sin Betydning, hvorfor Taleren ogsaa fremhævede Haandspinderiets Bestaaen som et Livsspørgsmaal med Hensyn til Høravlens Fremme. Hvad der gjør Dyrknin-gen af Hør saa velsignelsesrig er netop den Veilighed og det Middel, som dens videre Bearbejdelse til Garn og Lærred tilbyder til stadig Bessjæftigelse for Huusfliden. I saa Henseende fortjener Høravlen stor Opmærksomhed ikke alene eller fornemlig med Hensyn til den Indtægt, som gjennem Haandspinderiet tilflyder en trængende Borgerclasse, men endnu mere i moralsk Henseende som Betingelse for og Middel til en saare ønskelig Huusflid. Det er efter de stedfindende Forhold vel ikke sandsynligt at Høravlen i betydeligt Omfang vil gives en Plads i større Bedrifter for at frembringe et Handelsproduct, men den vil være af stor Betydning for de mindre Eiendomsbesiddere, idet Taleren var af den Formening at Haandspinderiet kunde hæves til det Punkt at det kunde concurrere med Maskinspinderiet, saaledes som dette for Tiden er beskaffent. (De Grunde hvorpaa han støttede denne Formening skulle nedenfor blive meddeelte).

Blandt de specielle Spørgsmaal Høravlen betræffende dreiede det første sig: om det var muligt i Tydskland at frembringe ligesaagodt Sædehørfrøe, som det Kur- og Vistlandste. Til Besvarelse heraf havde man i Hannover i 3 Aar fra 1837—39 ladet anstille sammenlignende Forsøg, der efter bestemte givne Forstrifter vare blevne udførte af 10 paalidelige og dygtige

Landmænd paa et Areal hos hver af $\frac{1}{2}$ Td. Lands Størrelse, udsøgt saavidt muligt af eens Beskaffenhed, Gjødningstilstand og samtidig Behandling. Det angivne Areal inddeelt i 4 ligestore Dele, af hvilke de 2 tilsaædes med russisk og de 2 med indenlandsk Frø, af hvilke atter een af hver høstedes i en mere grøn Tilstand og de tvende andre i fuldkommen Modenhed.

De Punkter, man ved disse Forsøg isærdeleshed ønskede besvarede, vare:

- 1) i hvilket Forhold staaer Udbyttet i Værdie og Masse efter godt hjemmeavlet Frø paa samme Areal til det efter russisk Sædefrø?
- 2) hvorledes stiller Nettoudbyttet sig, naar der tages Hensyn til de forskjellige Priser paa det russiske og det indenlandske Sædehøfrø?
- 3) hvorledes forholder Nettoudbyttet sig, naar Hørrøen, som sædvanlig, ruffes i en noget grøn Tilstand, eller naar den, for at vinde bedre Sædefrø, først ruffes i moden Tilstand?

Forsøgene bleve med fuldkommen Nøiagtighed kun udførte og deres Resultater fremstillede for 14 Morgen (7 Tdr. Land) i 56 Afdelinger og deraf fremgik: ad 1) pr. Morgen: a efter russisk Sædefrø:

141 Treenheglet Hør 77 T Blaar og $4\frac{1}{4}$ Himte*) Frø og 134 — — — 83 — — $4\frac{1}{8}$ — — efter indenlandsk; altsaa af det Første i Hør og Blaar-masse 1 T mere, men i Høfrø $\frac{3}{8}$ Himte mindre. Hørstraæet var paa nogle af Forsøgsmarkerne længere

*) omtr. $1\frac{2}{3}$ Skp. dansk.

og bedre, end efter indenlandsk Frøe; men dog ikke paa alle, i det ogsaa det Mødsatte indtraf paa nogle.

Som Gjennemsnits Brutto Indtægt af 1 Morgen stillede Forholdet sig saaledes:

efter russisk Frø	53½ Rbd.
efter indenlandsk dito	48 —

ad 2) Nettoudbyttet pr. Morgen:

efter russisk	20 —
efter indenlandsk	21½ —

ad 3) Rusket i grøn Tilstand: 18 $\mathcal{R}$ Hø og Blaar mere, men 1½ Himte Frø mindre; hvorfor Netto-Udbyttet ved det mere og bedre Frøe beløb sig omtrent til 5 Rbd. 2 Mk. mere, naar Hørrer først ruskedes i moden Tilstand; hvorved, efter de anstillede Forsøg, Hørtaven, om den end tabte noget i Blødhed og Fiinhed, vandt i Styrke og bedre Farve efter Rødningen.

Da Omkostningerne ved at benytte russisk Frø til Udsæd beløb sig til 14—16 Rbd. for ½ Td. Vand, mens det indenlandske Frø kun kostede 5—6 Rbd., troede Taleren at det vilde være fordecelagtigst efter de anførte Resultater at lægge Bind paa godt hjemmeavlet Frøe, der havde opnaaet fuldkommen Modenhed, var blevet godt opbevaret og helst gjemt i flere Aar f. Ex 5—6—7 Aar.

Efterat Kjobmand Kopisch, for at godtgjøre sin Competence til at yttre en Mening om det foreliggende Spørgsmaal, havde bemærket, at han i 20 Aar havde drevet Garnhandel, i 10 Aar Hørspinderie og foretaget Reiser til England og Belgien, vedblev han: Hørtavlen i Schlesien er meget gammel, men den forbedrede

Værrethsfabrikation er af Hafenclever indført fra Nederlendene.

Wille vi imidlertid sikke os denne Erhvervsgren, da er en forandret Fremgangsmaade absolut nødvendig. Værrethsfabrikationen i Tydskland er en reen Detailhandel; hvorved det gaaer saaledes til: Producenten sælger Hørrer til Hørrerhandlaren, der fordelet den til Spinderne, som maa tage hvad han leverer, enten de spinde fint eller grovt. Spinderne sælge Garnet til Garnsamleren; denne til Garnhandlaren, der atter tildeels paa Credit forsyner Bøverne dermed. Bøverne bringe det ublegede Værred til Marked, hvor endelig Kjøbmanden kjøber det og besørger Blegningen og Appreturen. I det nu Enhver af de mange Mellemhandlere vil fortjene Noget, maa Fabrikatet nødvendigviis fordyres; men det forringes tillige herved, i det en Feil i Hørrer ofte først bliver synlig i Værredet, men Kjøbmanden staaer ikke i nogen directe Forbindelse med Producenten. Engländerne, hvor Maskinspinderiet har uddannet sig, drive Hørrerhandelen en gros; fra alle Verdens Egne hente de det bedste Material og gjøre det omhyggeligste Udvalg; medens vi ere indskrænkede til vort eget Lands Frembringelser. Saalænge vi kæmpe med et mangelfuldt Material, kunne vi ikke seierlige bestaae Concurrencen med England.

Belgieren anvender i Aarhundreder sine yderste Kræfter for at hævde sit Suprematie i Hørreravl; for Tiden efterstræber Irland det samme Maal; og ere vi endnu ei komne saavidt, som disse Lande, søge vi dog kraftig at følge dem efter. Jeg troer endogsaa at Schle-

fien er istand til at vinde Forrangen; det har beviist hvad det formaaer ved sin Uldproduction. Efter min Dverbeviisning er Hovedsagen og Sjelen i Høravlen: Eensartetheden (Gleichmäßigkeit) i det avlede Product. Jeg kan ikke noksom gjøre opmærksom herpaa. I det irste Material findes alle gode Egenstaber forenede; om endog Hørrer er noget haardere, da skader det ikke, i det Fabrikanten veed at afhjælpe denne Mangel. Styrken (Festigkeit) er Hovedsagen, og denne lider ved Hørrerens Ueensartethed. Derfor er det af største Vigtighed, at Ageren er saa jevn som muligt; fremdeles at Sæden nedbringes saa lige dybt og jevnt som muligt ved Saaemaskiner, som her ere af stor Nytte. Høsten bør ogsaa udføres paa en ganske anden Maade end hidindtil. Nu rustes Hørrer og udbredes paa Ageren; dette er uhenigtsmæssigt, fordi den øverste af Solen beskinne Deel bliver rødnet, medens den nederste forbliver raa, saaledes frembringes allerede Ueensartethed. Efter Ruskningen bringes Hørrer paa Voen, hvor den overbankes med Banketræerne*); derved blive Spidserne af Hørrer uredte og sammenfildrede, saaledes at den ikke siden kan jevnt udbredes. Rødningen skeer paa en dobbelt Maade, Luft- og Vandrødningen. Ved den Første er at bemærke, at Hørrer ikke spredes jevnt og altsaa ikke heller kan erholde eensartet Rødning; lettelig kommer Hørrer derved ogsaa i Uorden. Ved Vandrødningen gives der atter 2 forskjellige Me-

---

*) Disse ere omtrent, som de Træer, med hvilke Køeguldene sammendrives, kun er den underste Flade ristet.

thoder; den friske og den sildigere. Den friske o: den strax efter Ruskningen foretagne vil aldrig kunne give en god Hør. Belgieren lader sin Hør ligge hele Aar før den undergives Rødningen. Naar Hørren er ueensartet, er det vanskeligt at bestemme hvorlænge den skal ligge i Vandet for at røddes, den faaer let for meget eller for lidt; i første Tilfælde taber den sin Styrke; i det andet bliver den vanskeligere at behandle og kræver mere Arbeide.

Jeg kommer nu til Brydningen. Denne lettes meget ved den tidligere omhyggelige Behandling, og i det formindskede Arbeide ved Brydningen finder man Erstatning for den tidligere anvendte Flid og Udgift. Men meget vigtigt er det at Hørren ikke tørres for stærkt for Brydningen. Jeg anseer følgerig Eensartethed fra Begyndelsen til Enden for det vigtigste Moment. Hidindtil havde Belgien heri det største Fortrin, nu er Irland maastee endnu videre; men Schlesien kan vist overgaae Belgien; thi der er Grundbesiddelserne meget udstykkede og der gives af denne Grund færre Dannede blandt Hordyrkerne.

Følgerig er en forbedret Høraavl Fundamentet for en forbedret Værreedsfabrikation, men vi kunne heri ikke concurrere med England saalænge vi ikke mere concentrere Fabrikationen og formindste Antallet paa de mange Mellemandlere. Dette angaaer imidlertid ikke Haandspinderiet, dette kan kun benyttes af Bonden for hans eget Brug og ikke i Handelen træde i Concurrence med Maskinspinderiet, som allerede paa Grund af sin Eensartethed er at foretrække. Man har udsat paa det

at det ikke er saa stærkt; men dette kan kun ligge i en Feil i Fabrikationen; dette bevise noksom de irske og engelske Værreder, der have en Godhed, som vi ikke kunne opnaae ved Haandspinderier.

Baron v. Lütthwig: Til den foregaaende Talers historiske Paastande vil jeg knytte mine Anstuelser. Som bekendt er Landvæsenet først fra 1795 drevet og behandlet som Videnskab; men med Hensyn til Horavlen havde vi allerede tidligere bragt det vidt i Schlestien. Dengang udfortes aarlig for 20 Millioner Rbd. Værreder. Ingen kunde concurrere med Schlestien. Maskinspinderierne eksisterede dengang ikke. Godsbesidderne, især i enkelte Egne, dyrkede saa stort et Areal som muligt med Hør, og 100—108 Kloben*) var den sædvanlige Høst pr. Magdeburger Morgen. Med den franske Invasion forandrede Sagerne sig. Napoleon udsatte en Præmie af 2 Mill. Francs for den første Spindemaskine. Han skulde ikke opleve det. Men de berømte Englændere, der bestandig gaae omkring som brølende Lovere, opfandt den fordømte Maskine; thi siden den Tid gaaer det tilbage med os. Hvo kan kappes med Englænderne? De ere forsynede med Pengemidler, Maskiner, og hvad der endnu vil sige mere med sjelden Energie. Englændernes Driftighed have Schlesterne vel ogsaa, men ikke deres uhyre Energie. Irælænderne derimod, som nylig have begyndt at lægge sig efter Horavlen, besidde den ogsaa. Saadan en Ir-

---

*) 7 $\mathcal{A}$ omtrent er Vægten af en Klob. I Sjælland kaldes et lignende Bundt Hør „en Lime.“

lænder giver et ungt Menneſſe, der anlægger ham hans Horvæſen, 3000 Rbd. aarlig Løn. Han ſtyr ingen Udgifter; men opnaaer ogſaa ſin Henſigt. En tydſk Kjobmand, ſom havde nedſat ſig i England, for- talte mig at en engeliſk Læredreng var ham kjærerere end en tydſk Oldgeſelle; ſaa kraftigt træder dette Folk frem. Naar vi traadte op med en lignende Energic kunde det ogſaa her gaae bedre. Det dreier ſig her om hele Provindſens Vel og det var høilig at ønſte at vi eſ- terlignede i denne Henſeende andre Nationer.

Det er viſt at Klimaet udover en væſentlig Ind- ſkydſe paa al Planteproduction. Jeg deler det i 3 Arter; forſt det geographiſke; for det 2det, det ſom betinges af Bjerge, Søer, Skove, med et Ord ved Loca- liteterne; det 3die er det der kommer lumſkelig og ſtiffer i Algerjordens Beſtand. Paa dette Sidſte have vi her i Schlefien ſlemme Prøver at opviſe. Min Mark har det 3die Klima, ſom væſentligſt hydrører fra det vandholdige, uigjennemtrængelige Underlag. Belgierne producere en Hør, der ſlaaer vores med 25—30 pCt. uden at tage Henſyn til Rødningen fordi de allerede i Februar kunne behandle deres Marker, medens vi ſidde indeſneede. Fordi Solen der endnu ikke ſtaaer ſaa høit, løber deres Hør allerede op førend vi komme til at ſaae. Naar vi have ſaaet den i Jorden og den endnu til ſin Fremvært behøver 75 pCt. Vand i Jor- den, kommer Solen over vore Bjerge og udtørre al- deles Jordſtorpen. I Belgien har paa ſamme Tid Jorden endnu 100 pCt. Vand og dette kommer deres Horavl tilgode. Saaledes fremſkyder Hørren der langt-

som saa det er en Lyst og bliver en fortrinlig kraftig Plante. Nylig har Irland begyndt at lægge sig efter Høravlen; det har om muligt endnu gunstigere klimatiske Forholde, fordi Solen d er kun skinner 2 Gange om Aaret. Saaledes komme vi overalt i Berørelse med Klimatet og desto værre komme vi i Schlesien derved tilfort.

Jeg har dyrket Hør i stærktigibede Jorder; Hørreren blev saa tyk som en Finger; jeg maatte derfor bære mig anderledes ad. Nu dyrker jeg den i Kartoffellandet som tredie Sæd fra Gjødningen, og haver derved tillige den Fordeel at jeg sparer Eugningen. Men naar det er sagt at vi kunne i det Store avle en ligesaa god Hør, som den belgiske, da kan jeg ikke tiltræde denne Mening. Jeg bearbejder ved eget Axl og Indkjøb aarlig 100,000 R , hvorledes skulde jeg da kunne kappes med Gen, der aarlig avler kun 40—50 R og kjæler for den som for et Barn?

Ropisch: Aanden, Aanden vil udjevne det; den er stærkere end den materielle Kraft!

Rüttwig: Jeg troer ikke, at den kan forandre Jordbundens Bessaffenhed, og denne betinger dog Agerdyrkningsmaaden.

Dirigenten: Der er stillet et Spørgsmaal, om hvilket der har Fortrinnet enten Maskin- eller Haandspindet. Jeg vil tillade mig at foreslaae en Mellemvei. Man tænke sig en Landsby, som har tilstrækkeligt Vand til at drive en Mølle. Med denne Mølle kunde der forbindes et Spinderie, og efter Høsten forvandlede alle Byeboerne sig til Fabrifanter og leve-rede det Nødvendige for sig selv og de nærmeste Byer.

Lüttwig: Dette vilde maaskee være en stor Belgjerning for denne Bye; men her handles om Haandspindet i det Store kan holde sig ved Siden af Maskingarnet og dette Spørgsmaal løses ikke derved. Man har sagt at Haandspinderiet kunde forbedres i Schlesien 20—25 pCt. Men dette er heller intet Middel, hvorved hine 300,000 Bøvere fra Habelschwerdt til Laufig kunne erholde en tilstrækkelig Veffjæstiggelse. S. M. Kongen er høist naadig og virker meget; men med Haandspindet vil det vanskelig lykkes, naar de skulle leve ved Gaver, eller rettere Almisse fra S. Majestæt og andre Belgjørerere. Der maa træffes en permanent Forbedring; man maatte oprette Spindeskoler, hvor der lærtes at spinde bedre end i Fabrikkerne.

Prof. Lumbe: Jeg troer at Mange altfor meget frygte et ugunstigt Klima; thi ofte viser det sig kun at være et Phantom, der svinder bort ved en rationel Behandling af Ugerfjorden.

Lüttwig: Ogsaa jeg er gennemtrængt af den Overbeviisning at climatiske Forhold lade sig forbedre; men naar Sneen ligger Alen høit paa den Tid jeg burde saae min Hør og denne derfor først behandles 8—10 Uger sildigere end den burde, troer jeg dog at dette er en climatisk Hjørnesteen der ikke lader sig rolfe.

(Mange Stemmer yttre sig for denne Mening).

N. N. Sædfrøet er endnu ikke blevet omtalt.

Lüttwig: Hvad Sædfrøet angaaer, anseer jeg det Rigaaftte for det bedste, vægtigste og meest uforsalfkede. Jeg saaar aarlig henimod 20—30 Tønder, og navnlig

det Rigaer $\frac{1}{2}$ tyffere, end mit eget, fordi hiint som oftest har lidt ved slet Behandling under Transporten. Jovrigt har mit hjemmeavlede Frøe erholdt et vist Rye, saa at Naboerne gierne kjøbe det næsten til samme Priis som jeg giver for det Russiske. Jeg har ogsaa saaet Windauer; men ikke bemærket noget Fortrin ved den fremfor min Egen.

v. Hattorf: I Egnen omkring Hildesheim avles der Hørfrøe, som efter mangfoldige og fleeraarige Erfaringer i de tilgrændsende Provindsfer befindes lige saa godt som det Rigaiske og giver en endnu sikkrere Høst.

Hvad Stridsspørgsmaalet om Massin- og Haandspindet angaaer, da har jeg opsat mine Anskuelser om denne Sag skriftlig og ønsker her at overlevere dem til Protocollen*).

Kopisch: I 30 Aar har jeg handlet med russisk Hørfrøe, som her bruges saa stærkt, at der i Breslau aarlig kjøbes 30,000 Tdr. Jeg har ofte talt med mine Kunder derom; de have alle anseet det af høieste Vigtighed, at verle Sæden. Men hvad det Sted i Udlandet angaaer, hvor man bør hente sit Hørfrøe, da anseer jeg ikke Riga for det bedste; thi derhen føres aarlig 200,000 Tdr. og disse kunne umulig alle være fra den samme Egn. Pernauer Frøe er derfor sikkrere end Rigaer. Hvad Alderen angaaer, da er det ældre at foretrække for det nye; thi netop det bedste Frøe lider mindst ved Tidens Indvirkning.

Gumprecht: Jeg betvivler ikke at Rigaer Hørfrøe

---

*) See Bilaget.

er for os bedre end det Indenlandste, men Hovedgrunden hertil ligger deri, at det forplantes fra det høie Nord imod Syd.

Ropisch: Jeg har forskrevet Hørfroe fra America, Egypten og Archangel. Jo nordligere det Klima er, hvorfra det hentes, desto bedre lykkes det.

Lüttwig: Jeg gjentager, et koldt, vandholdigt Underlag er det skrækkeligste Klima. Hvad Forfrugten for Hørreren angaaer, da anseer jeg Kartoffellandet for at være det, hvor den bedst voxer; Ubetinget. Jeg har fundet at den bedre skyder i Veiret. Men under vore ugunstige climatiske Forhold maa Ageren omhyggelig tilberedes om Foraaret. Jeg maa gjennemarbeide mine Ager med det ugunstige Underlag dybt med Hestehaffen (Ruhrhacke). Naar Ageren begynder at spille i det Grønne behandles den atter med Hestehaffen 6—7 Tommer dybt, men uden at der danner sig nogen Ram; mine Ager ere alle jævne. Fremkommer nu Ufrugt og Snylteplanter, bliver Eugning fornøden; men om et saadant Udbytte som tidligere kan der ikke længere være Tale. Jeg avler efter 300 Scheffel $\circ$: lidt over 100 Tdr. dansk 6—8000 Kloben $\circ$: 2500—3500 L^{b} , i det gunstigste Tilfælde 9000 $\circ$: 4000 L^{b} , men dette er høist sjældent.

Dirigenten: Og hvormeget har Udbyttet formindsket sig mod tidligere Tider?

Lüttwig: Mere end det Halve. Frugtverelen hvorom Fader Thær har belært os kommer ogsaa herved i Betragtning. Jeg var forhen frygtelig bange for

Bereldriften; og saae dengang omtrent 12 Megen
 2: 2½ Skpr. pr. Morgen. Ved Bereldriften vorde
 min Hør for yppig og blev for tyk i Stænglen; jeg
 saae nu 18 Megen 2: 4 Skpr. uden at faae Reiehør.
 Jeg avler pr. Morgen 20—35 Kloben; paa enkelte
 Stykker har jeg havt 86 Kloben, Brutto=Indtægten af
 en Morgen beløber sig til 40—50 Rbd.; Netto=Ind-
 tægten kan jeg i dette Dieblik ikke opgive.

Et Medlem ønsker at erfare noget om Hørrens
 videre Behandling.

Lüttwig: Jeg har lært at behandle min Hør be-
 dre navnlig efter Ruffningen paa belgisk Maade. Bel-
 gierne have heri en Fremgangsmaade, der meget for-
 tjener anbefaling. De sætte Hørren i saakaldte „Ka-
 peller“ 2: egne Hobe i hvilke Hørren opstilles strax ef-
 ter Ruffningen og sammensættes saaledes at de kunne
 skyde Regnvandet. Ved en accurat Udbreden af Rød-
 enderne komme disse Kapeller til at staae meget faste,
 de ligesom sammenstivnes; jeg troer, kom der et Jord-
 skjælv, vilde de alligevel blive staaende. Desuden yde
 de 2de Fordele. Efter Hørrens Ruffning fremkommer
 ellers strax en Art af Gjæring eller Rødning, som al-
 deles ikke duer, men skader Hørren. I Kapellerne ud-
 døer lidt efter lidt hele det vegetabiliske Liv uden at en
 saadan Rødning indtræder, og desuden spares derved
 al Bøden. Kapellerne fores først seent om Efteraa-
 ret i Huus. Om Foraaret begynder Hørrens Rød-
 ning. Nu have Belgierne en Flod, som hedder Lys,
 som glider saa dorst og stille som var den født der.
 Ved denne Flod findes mange smaa Eiendomme, som

beboes af Hordyrkere, der ikke have andet at tage vare, end at pleie deres Hør, hvilken de behandle som et Barn. De lægge nu Hørren i Vandet og erholve ved den blide Lys den skønneste Vandrødning, som fuldendes ved en omhyggelig Blegning. Paa en saa subtil Behandling, en saa fin Forretning kan jeg ikke indlade mig; ei heller har jeg nogen „Lys“. Ligesaa forsigtig og omhyggelig gaaer Belgieren tilværks med Brydning og Skjetning; heller ikke heri kan jeg, saaledes som en tidligere Taler har tiltraadt, efterligne ham.

Kopisch: Hørrens Behandling i Belgien er ikke noget saa subtilt Arbeide, som det her er blevet skildret; thi Hordyrkeren rødder ikke selv Hørren, men dette er en egen Næringsvei. De, som drive denne Haandtering, boe ved „Lys“ og udføre Rødningen ved at bringe Hørren bundet i store Balloner, liig et Skib, der løber af Stabelen, ud i Floden. Efterat den er taget op udsættes den for Luft og Sol og vendes flere Gange, dette kalder man at blege den og dette medtager 14 Dage til 3 Uger.

Lüttwig: Jeg har talt om den fine Hør til 1000 Rbd. $\mathcal{R}$, den behandles saaledes. Den af Hr. Kopisch omtalte er simpel Factoriehør til 9—10 $\mathcal{R}$ pr. $\mathcal{R}$.

Hvad Høsten angaaer, tør jeg ikke vente saa længe til Straaet faaer et guult Skjær. Jeg pleier til Forsøg at tage en enkelt Stængel og gnide den fra hinanden, for at erfare om den har tilstrækkelig Fasthed og hænger godt sammen. Er dette Tilfældet lader jeg Hørren ruske.

Endnu et Par Ord om Sædsølgen. Den store

Thaer har beviist at enhver Frugt behøver særegne Næringsmidler i Jorden og at denne derfor med Tiden ikke bliver skicket til at frembringe samme Sædart, naar den hyppig dyrkes efter hinanden. Man troede en Tidlang at kunne erstatte dette ved Gjødning, men man stufede sig. Jeg dyrker Hør i samme Mark hvert 8 Aar. Jeg saaer kun Rug gjødet, Kartofler, Hør og Havre, rød Klover, gipset Vintersæd, Kartofler, Havre, hvid Klover. At saae rød Klover i Hørren kan jeg ikke anbefale. I tørre Aaringer risikerer man at den ved Ruffningen endnu bliver givet mere til Priis for Solen og ganske henvisner. Ved egen Avl og Indkjøb bearbejder jeg aarlig for 20—25000 Rbd. og naar det gaaer godt, stundom lidt mere. Efter Klover lykkes Hørren ikke godt hos mig.

Kopisch: I Belgien og Irland forekommer det ogsaa at saae Klover blandt Hørren og den kommer da igjen hvert 6te Aar.

Tiden tillod ikke videre at fortsætte denne interessante Discussion, men Dirigenten sluttede Sectionsmødet med Tak til Dhrr. Kopisch og Lüttwig.

2. Sectionen for Dvægavlen.

1ste Dirigent: Regjeringsraad Holleuffer, 2den v. Kleist W. Tychow, Secretair Director Rothe. Kun det første Møde lededes af Hr. Holleuffer, de øvrige i hans Sygdomsforfald af Hr. Kleist.

Det 1ste Spørgsmaal: „hos hvilken Dvæggrace findes efter gjorte Erfaringer Mælkerighed, Fedningssevne og Trækraft forenede i det gunstige

ste Forhold?" skulde man have troet vilde have fremkaldt mange belærende Meddelelser fra saamange Sagkyndige fra Tydsklands forskjellige Egne, men den stedfundne Debatte var meget fattig og indholdstom. Flere Talere nævnte vel fra deres Hjemstavn Navnene paa flere Racer, som de hver især ansaae for den bedste, uden dog at angive bestemte deres Eiendommeligheder eller begrunde deres Fortrin fremfor andre. Hver havde næsten sin Yndlingsrace og lod ikke til, i det Mindste af Erfaring og sammenlignende Forsøg at kjende stort til Andre. Saaledes nævnedes Mürzthaler, Hartlieber, Voigtländer, Ungarer, Steiermarker, Oldenburger og Ayrshirer-Racerne.

Kun om Oldenburger- og Ayrshirerracen meddeles nogle enkelte yderligere Oplysninger af de 2de Dirigenter. v. Kleist gjorde opmærksom paa at der ved Oldenburgerracen var stor Forskjel enten den hørte hjemme i Høilandet eller Lavlandet. Den Sidste var langt bedre end den Første; især viste den sig fortrinlig, naar den blev krydset med Ayrshirerracen. Overhovedet besad denne sidste Race i fortrinlig Grad den Evne at forplante sine gode Egenskaber, hvorfor Tyre af denne Race bleve meget benyttede af Bønderne i Pommern. Han anbefalede den derfor paa det bedste og anførte at en Eier af et stort Ostefabrik, Sprengler i Regemwalde, betalte den høieste Priis af 9 Pf. pr. Maaß af denne og den jydsk*) Mælk.

Naar man sammenlignede Berner-Hasli-, Olden-

---

*) Dette var den eneste Yttring om jydsk Døegræse.

burger- og Ayrshireracerne med Hensyn til Mælkens Fedme var de Sidste de bedste, de Første de ringeste.

Holleuffer bemærkede, at Bønder i Nærheden af Magdeburg lode komme Køer fra Holland til en Priis af 15 Louisdorer.

Schneider oplyste, at 24 Quart Mælk $\circ$: 30 Pot-
ter, gave 1 Quart Smør $\circ$: 2 $\mathcal{R}$ 6 Lod.

Dr. Hlubek erindrede om, at man vanskelig vilde finde alle Egenskaber hos een Race, i det den ene ofte ubeluffede den anden, saaledes Mælkerighed Evnen til let at fedes. Man glemmer ofte upartist at bedømme Forholdet imellem den fremmede og den indenlandste Race og er for meget indtaget for den Første.

Dirigenten udtalte som Resumé af Discussionen at en bestemt Race, som den, der omhandlede i det stillede Spørgsmaal, ikke lod sig angive, netop fordi det ikke var muligt at finde alle de fordrede Egenskaber forenede i lige Fuldkommenhed.

I Anledning af det 12te Spørgsmaal: „Naar Kalvene, ved tidlig legemlig Udvikling og vaagnende Naturdrift, tidlig føres til Tyren, har dette da nogen Indflydelse paa deres senere legemlige Udvikling og deres Mælkerighed, og hvilken?“ udtalte mange Medlemmer sig derhen, at det vilde være tilraadeligt ved kraftig Foderstand og deraf følgende tidlig Udvikling ikke for længe at opholde Parringslysten, men allerede i en Alder af $1\frac{1}{2}$ Aar at føre Qvierne til Tyren, da man ikke alene derved sikrede sig mod deres Overløben, men ogsaa turde regne paa at de bleve bedre Mælkekøer; dog lod ingen aldeles bestemt for alle gjæl-

dende Alder sig angive, da Racen og andre locale Omstændigheder indvirkede derpaa.

2det Sectionsmøde.

3die Spørgsmaal: „Hvilken er den hensigtsmæssigste Fremgangsmaade naar man fodrer Dvæg og Faar med selvophedet Haffelse — hvilken Barmegrad bør derved iagttages — og i hvilket Stadium bør Rodfrugterne og den skraaede Sæd iblandes?“

Ludewig, der meget anbefalede denne Fodermethode, meddeelte, at han lod Hø og Halm skjære i Haffelse sammen og blandede den med Bærme og Kartofler eller ogsaa blot med Vand. Massen bragtes til en Barmegrad af 18—20°, indtil den saakaldte Biingjæring indtraadte, hvilket pleiede at skee den 3die Dag og da blev det opfodret.

Gumprecht ansaae den angivne Barmegrad for at være for lav, og meente at Blandingen af Kraftsurrogaterne først burde finde Sted ved en Temperatur af 40—50°.

Gyså deelte derimod ganske Ludewigs Anstuelse og lod fiintstaaarne Kartofler strax blandes imellem og lod Dphedningen vare 36—48 Timer indtil Kartoflerne vare ganske møre. Han erindrede om at det er nødvendigt at Massen godt sammenpreses og at den ydre Luft holdes ude, da der ellers ved Udfanterne fremkommer Skimmel. Den rigtige Tid til at anvende Foderet, tilgjendegav sig bedst ved en eiendommelig Lugt; men Forsigtighed maa altid iagttages, især naar Kloverhø tilsættes, og derfor er det bedst at anvende Halm alene.

Herimod bemærkede Richhorn at han uagtet al

Forfigtighed havde maattet efter 5 Ugers Forløb op-
høre dermed fordi alle Kreaturerne bleve syge af Hoste.

Skjøndt flere Medlemmer havde gjort den samme
Erfaring, bestredes dette dog af de Fleste, i det de
antog at andre Aarsager maatte have været Skyld
deri; hvorimod de aldrig havde erfaret skadelige Virk-
ninger af saadant ophedet Foder. Kun bemærkede
Hirschfeld, at man i Holsteen troede at Blandingen
af Rodfrugternes Blade gav Smørret en Affmag; man
anvendte der helst Ruggrutning.

Et Medlem oplyste, at man i England aldrig
blandede forskjelligartet Halm mellem hinanden og end-
nu mindre Ho, fordi det haardere Straa behøver
længere Tid til Opøsning end det blødere.

Gumprecht ansaae et saadant ophedet Foder for
bedre til Fedeqvæg end til Mælkføer. Om Varme-
graden kunde man ikke blive enig. Dirigenten ansatte
den til 30°, men dette ansaaes af Flere at være for
lavt, og de antog at den bedre betegnedes ved det
Tidspunkt da Stivelsesmelet gaaer over til Sukker-
dannelsen.

Ade Spørgsmaal: „Har dampfugte Kartof-
ler som Fodermiddel Fortrin fremfor raa Kartofler,
eller selvopphedet Foder?“

v. Koppv anbefalede de dampfugte Kartofler, uag-
tet han maatte indrømme at Mælkføudbyttet derved blev
forringet. Smidlertid udtalte de Fleste sig afgjort for
de raa Kartofler, hvilke ogsaa vare givne Fortrinnet
af det skotske landoeconomiske Selskab.

3die Sectionsmøde.

5te Spørgsmaal: „Hvilken er den korteste, billigste og for enhver Landmand lettest udførlige Methode at forvandle Kartofler med Skræl og Trevlestof til en tør Substant, der egner sig til at lade sig grutte eller formale for at anvendes til Foder?“

Til Besvarelse af dette Spørgsmaal manglede man Erfaringer i det Større. I det mindre havde man vel anvendt Svovlsyre til Melets Udfilling; men havt megen Vanskelighed ved atter at udvaske Syren saaledes at den ikke efterlod nogen ubehagelig Smag. Kreaturerne havde heller ikke gjerne ædt det paa denne Maade behandlede Foder.

6te Spørgsmaal: „Er Salt virkelig af saa gunstig Indflydelse paa Dvægets især Faarenes diætetiske Befindende, som det i Almindelighed antages, og kunne stærke Dosis ikke lettelig blive skadelige?“

Farthmann havde anstillet nøiagtige Forsøg med 60 Beder, som fordeelte i 6 Afdelinger vare blevne fodrede aldeles eens, undtagen med Hensyn til det dem givne Salt, og troede derved at være overbevist om at Saltet saare heldigt modvirker den skadelige Indflydelse af et ellers usundt Foder, og at selv store Indgifter ikke let blive skadelige.

Andre Talere troede dog at der maatte holdes en vis Maade med det Quantum Salt, som gaves, da det ellers let kunde fremkalde Diarree, og man havde derfor blandet Saltet med Peer til en Sliffe; man havde ogsaa anstillet Forsøg med Glauberfalt og navnlig i et Skæferie, hvor Dreiesygen grasserede givet

Lammene $\frac{1}{2}$ Eod og Aaringerne 1 heelt Eod. om Ilgen og deraf sporet de heldigste Virkninger.

Kothe ansaae 1 $\mathcal{B}$ for tilstrækkeligt for 1 Faar i et heelt Aar.

Et Medlem havde fundet Glaubersaltet gavnlig mod Dienbetændelse hos Lammene.

Om det 7de Spørgsmaal: „hvilke Virkninger har man sporet af at anvende animaliske Stoffer som Fodringsmidler, saae Ingen sig istand til at meddele nogen Erfaring.

8de Spørgsmaal: „Ved hvilke Forholdsregler laeder Krop eller Duærke sig forebygge hos Hestene, og ved hvilke Midler kan den helbredes.“

I det man antog at denne Sygdom fornemlig hidrørte fra pludselige Forandringer i Temperaturen paa en Tid da Dyret maa tillige udholde store Anstrængelser, tilraadede man stærke Aareladninger; Anbringelse af Fontaneller, Indgifter af Glaubersalt og Anvendelse af Grønfoder. Sygdommen antoges at vise sig i 2 Former dels som nerveus, dels som inflammatorisk.

Som Forebyggelsesmiddel anpriste v. Bally Fodring med Gulerødder til Plage og Føl.

4de Sectionsmøde.

9de Spørgsmaal: „Kan man paa Grund af de nyeste Erfaringer antage, at Lungesyge hos Duæget overhovedet eller under hvilke særegne Omstændigheder er smitsom, hvorledes laeder den sig forebygge, og hvorledes helbrede?“

Dirigenten gjorde Forsamlingen opmærksom paa dette Spørgsmaals Bigtighed og udbad sig ret mange Meddelelser desangaaende. Uagtet der heller ingen Mangel var herpaa, kom man dog ikke til noget sikkert Resultat og kunde vel heller ikke vente det med Hensyn til Sygdommens Smitsomhed. Det gaaer naturligviis med Dyrenes Sygdomme som med Mennestenes, at ingen er i den Grad intensiv angribende, at ethvert Individuum der kommer i Berørelse med Syge nødvendigviis ogsaa maa angribes. Derfor vil Spørgsmaalet om en Sygdoms Smitsomhed vanskeligt blive eenstemmigt besvaret; der vil altid finde Tvivl Sted om Sygdomsstoffet forplantes ved Contagium eller dets Udbredelse betinges af særegne Omstændigheder i Luften og en stedfindende Disposition hos Individet til at afficeres af Sygdommen. Medens derfor mange ifølge deres Erfaring afgjort udtalte sig for at Sygdommen ikke var smitsom, paastodes det Modsatte ligesaa bestemt af Andre. Dirigenten ansaae det derfor med Hensyn til denne Deel af Spørgsmaalet for sikkrere, ikke ligefrem at benægte Muligheden af dens Smitsomhed, for at man ikke skulde tilfidesætte gamle Forsigtighedsregler og Forebyggelsesmidler.

Med Hensyn til Sygdommens Aarsager vare flere Medlemmer enige i at søge dem i visse Bestanddele, som Foderverterne indsuge deels af Luften, deels af Jordbunden.

Alt i Begyndelsen kan Sygdommen kjendes paa det eiendommelige Flankeslag ved Aandedrættet; dernæst er Pulsen, Blikket, hele Dyrets Holdning yderligere

Indicier, indtil endelig Hosten og tabt Vædelyst indtræde.

I Regelen er mælkertigt Dvæg tilboieligere til Sygdommen end andet, ligeledes Schweigerracerne mere end Landracerne. Aareladning viste sig kun gavnlig som Forebyggelsesmiddel; virksommere til Helbredelse derimod Fontaneller. Som Middel til at opdage Sygdommen selv i dens Begyndelse anpristes Stethoskopet eller Hørerøret, i det Pulsflagene i Minutten i sund Tilstand ikke ville være under 50 og ikke over 55 og Aandedraget ikke under 10 og ikke over 12. Som det sikreste Helbredelsesmiddel anbefaledes Arsenik, anvendt paa homoopathisk Maade, daglig 2 Theestefulde Vand med 10—15 Draaber i 2 og 3 Potens. Ved denne Behandling ansaaes Blodudtømmelser for meget skadelige.

Om Nyserodens Virkninger, hvilket Middel nyligt er opfundet, kunde Ingen meddele videre Oplysninger.

5te og sidste Sectionsmøde.

Til Behandling i dette Møde stod endnu kun af de opstillede Spørgsmaal det 10de tilbage: „Kan Svineavl fordeelagtigt drives uden Affald fra Meieriet og hvilke Fodermidler ere befundne hensigtsmæssigste for Opdrættet?“

Herom udtalte man sig med stor Eenstemmighed derhen at Svineavl kan ikke være lønnende uden i Forbindelse med Meierievæsenet.

I øvrigt dreiede Discussionen sig væsentligt om den saakaldte engelske chinesiske Fuldblodsrace, dens

Trivselighed og Tilboielighed til at blive feed selv ved et tarveligt Foder.

Som noget Særegent ved Avl af denne Race bemærkede Dirigenten at de aldrig burde have et tyndt vandet Foder, men altid burde det gives i vellingagtig Tilstand. Grisene behøve kun at patte i 8 Dage og allerede efter 14 Dage erholde de lidt knuset Havre, senere Byg. Istedetfor Vand faae de i de første 14 Dage sød Mælk og siden suur Mælk og Valle; men bestandig gives det i en vellingagtig Tilstand, i hvilket Diemed man havde anvendt Avner og naar det manglede fiinskaaren Haffelse.

Som Forebyggelsesmiddel mod Søernes Dpæden af Grisene anbefalede Baron Ellrichshausen at stroe med Løv eller fiinskaaren Haffelse.

Bilag.

Udsigter for Haandspinderiet i Concurrence med Maskingarnet.

Forfatteren af denne Dpsats, Krigsraad Hattorf fra Hanover, bemærkede ved dens Overlevering til Protocollen, at han som Præsident i en af den hanzoverske Regjering nedsat Undersøgellescommission betræffende denne Gjenstand ved de Meddelelser, der vare tilflydte denne fra Regjeringen fra Consularagenter paa de vigtigste Handelspladse, fra større Handelshuse i Bremen og Hamborg, var blevet sat istand til at udtale en begrundet Mening om denne Materie.

Efterat have bemærket, hvorledes Maskinspindets

Jdre, dets større Egalitet, det betydeligere Forraad af eensartet Materiale, som det tilbyder Fabrikanten, ved Siden af ufordeeltige Told- og Handelsforhold og endelig ved mindre Omhyggelighed i Behandlingen af det haandspundne Garn havde bragt det saavidt at Haandspinderne neppe beholdt en Fortjeneste af i det høieste 1 Sgr. 3: 4½ ß. for en heel Dags Arbeide tilovers, vedbliver han saaledes:

Dette hidtilværende Forhold synes nu at ville undergaae en Forandring, efterat man paa mange Steder har klart nok erkjendt den Bildfarelse, i hvilken man en Tidlang befandt sig med Hensyn til Maskingarnets formeentlig fortrinlige Godhed. Nøiere Prøvelse, Jagttagelse og Erfaring have stadfæstet, at det i det Hele saavel som det deraf forfærdigede Væred er af langt mindre Styrke og Udholdenhed end det Haandspundne. Disse nye, smukke, tætte og glatte Væreder antage snart, allerede efter kun faa Gange at være vadskede, et løfere, snuget, mere slidt Udseende. Vigeledes gif, naar de gnedes mellem Fingrene, de enkelte Træade af Maskingarnet meget hurtigt og let i fine Trævler fra hinanden, og Stykker af deraf vævede Væreder gif aldeles itu, naar de gnedes mod hinanden, medens ved samme Fremgangsmaade iøvrigt ligeartet Væred af haandspundet Garn forblev ubeskadiget. I det Større foreligge ogsaa Erfaringer fra det praktiske Liv, endog fra det fjerne Udland, der godtgjør de af fremmed Maskingarn tilvirkede Væreders mindre Styrke og Holdbarhed. Saaledes skal der f. Ex. efter Meddelelser fra Vestindien til Militairet og Planteu-

terne forbruges af disse Værræder 3 Klædninger, mens 2 af det haandspundne Garn holde ligesaalænge ud. Derfor skulle ogsaa allerede flere Bestillinger derfra være indløbne, som udtryffeligt betinge sig Værræder af haandspundet Garn. Dette erklærede ogsaa de i Begyndelsen af 1845 i Hanover forsamlede Vævere at være Tilfældet med de Bestillinger, som de havde modtaget fra Indlandet.

Indtræder nu en saadan Berigtigelse i den hidtil herstende Anskuelse om Forholdet mellem det Haandspundne og Maskingarnet, bortffjernes de Misligheder, som havde indsnæget sig ved det Første, formindskes de Hindringer, som Told og Skibsfart lægge iveien, forbindes dermed Omsorg for Indretningen og Vedligeholdelsen af større Handelslager for haandspundet Garn, hvor Spinderen kan affætte sine Producter og Garnkjøberen forefinde i tilstrækkelig Mængde og i fornøden Eensartethed de Sorter, som han ønsker: da vilde en nogenlunde tilfredsstillende Tilstand for Haandspinderiet med god Grund i en ikke fjern Fremtid være at haabe.

Tvede ved Randers.

Vallentin.